

I 60

DRIMER L.

STUDII CRITICE
I 1923

I60

DRIMER

STUDII și CRITICE

I.

Institutul de Arte Grafice
„Viața Românească” – Iași
1923.

160

SOTIER MELE

Col-Nidre

„Toate voturile, renunțările, jurămintele, afuriseniile, privațiuni, mortificațiuni, făgăduinți, ce le vom face, jura, comite și vom împovăra cu ele sufletul nostru din această zi a împăcărei și până la cea următoare, care va veni spre binele nostru, le regretăm pe toate. Ele să fie deslegate, anulate, desființate, nimicite, ertate, fără putere și fără valoare. Voturile noastre să nu fie voturi, și renunțările noastre să nu fie renunțări, și ceeace am jurat, să nu fie jurăminte.“

Iată conținutul celebrului text care a făcut multă zavă în decursul atât de secole. Își e vechiu ! S'a născut, odată cu Diaspora. Autorul e anonim.

Il repetă milioane de oameni în fiecare an. Sub talesul îmbrăcat il rostește evreul sus—la misrah—care se gândește să-și cumpere al treilea automobil, ca și evreul care stă aproape de ușă și e chinuit făcând

„planuri“ cum să-și procure mâncare pentru a doua seară, și e foarte mulțumit că și Dumnezeu i-a dat o zi de post, fiindcă multe zile de post își impune singur, fără să vrea.

„Col-Nidre“. Această leturghie e cântată după 40 de zile de rugăciuni, de pregătiri sufletești și tot cu aceeași melodie ori unde se pomenesc numele lui Iehova.

Ce deosebire între text și melodie! 24 de ore nu vrea să știe evreul ce e afară. El aparține totul lui Dumnezeu. De la el așteaptă sentința.

Introducerea e Col-Nidre A fost scoasă C. N. din Mahsorul reformiștilor, fiind enigmatică, leturghie inexplicabilă. Mulți reformiști au pus-o înapoi mai târziu.

Când se oficiază repetându-se de trei ori de către cantor și public *Col-Nidre*, nu se gândește nimeni la cuvinte, ci numai la melodia ei.

Pesimistul Nicolas Lenau—Eminescu al nemților—spune într-un loc vorbind despre „Marsellaise“ și „Marșul lui Rakoz“.

„Mai aproape de cele gemene-imnuri e legată inima mea cu trup și suflăt de un al treilea cântec, învelit cu totul de tristețe. Un lung sunător cântec de noapte, gata pentru pocăință măhnit, aparținând copiilor care bălăbăesc pocăința. „*Col-Nidre*“ e nu-

mele acestei rugăciuni dureroase. Am auzit-o de mult în țara natală... Astfel de cântec cu oftări ale popoarelor, mi se pare că e greu de crezut că un singur om le compune... Eu cred că aceste cântece enigmatische izbucnesc deodată din sute de oameni.“

Moltă cerea mereu lui loachim pe front să-i cânte *Col-Nidre*.

Puțin dintre enoriașii sinagogilor îl înțeleg. Mai ales că nu e scris în ebraică, ci în arameică. Se roagă deci când îl citesc.

Acei mai ales care vin numai de două ori pe an la templu sunt cuprinși de piețe când îl rostesc. Pentru majoritatea din ei, mahsorul e închis cu 7 peceți.

De la Eisenmenger (1654—1704) până la Dr. Paulescu s'a scris mereu în contra evreilor pe tema *Col-Nidrei*. Cel mai sgomotos dușman al evreilor pe baza *Col-Nidrei* a fost Const. Cholerva R. v. Pawlikovski.

Ebreii au fost din cauza *Col-Nidrei* acuzați de către ignoranți, renegați, etc., că comit sperjururi.

„Dumnezeu e adevărul“. Au zis profetul Ieremia (cap. 10. 10) și regele David (psalm. 31. 5)

„Vai și amar de generațiunea care e i-namică adevărului și supusă minciunei. Ne-

cazurile războlului și turburările interne nu încetează pentru el.“ (Midruș-Rut.)

Talmudiștii comentând cuvintele psalmu-lui (cap. 15. 2.) „Omul să vorbească ade-vărul în inima sa“, ei adaugă : „Să nu vor-bească cu gura una, și să gândească în i-nimă alta, căci o astfel de duplicitate e o-dioasă lui Dumnezeu“ (Meziah 49, Pesachim 113).

După doctrina mozaică, jurământul este curat religios.

Talmudul (Sevuot 39) și Sulhan-aruch (Ch. Misf. 87, 20.) ordonă a preveni pe cel ce jură cu următoarele cuvinte :

„Toată lumea se cutremură când sfântul Dumnezeu a cîvântat“ „Să nu rostești nu-mele meu la neadevăr. Dacă se zice drept, celelalte păcate Dumnezeu le iartă ; Pe sper-jur Dumnezeu nu-l lasă nepedepsit. Pentru toate celelalte culpe se pedepsește vinova-tul singur. Pedeapsa sperjurului însă cade asupra întregei familii. Blestemul lui Dum-nezeu, zise profetul (Zaharia 5, 17), va ve-ni în casa celui ce jură fals și se va încuiba într’insa și o va mistui cu lemnul și pie-trele ei. Ceece focul și apa nimicește, sper-jurul o ruinează ; fiare sălbaticice yin pe lu-me din cauza jurământului fals (Abot V. 8.). Și jurământul fals contra unui ne-ev-reu e tot aşa de opriț ca și acele contra unui evreu (Iora Dea art. 232).

Rabi Hai Gaon (1038) în „Tessuba-ha-gaonim“ zice că jurământul obligă pe evreu și atunci când jură după cererea unui ma-homedan pe numele lui Alah.

Judaismul consideră sperjurul ca un de-lict grav, un păcat de neertat.

In Midras Tanchuma se interzice evrei-lor, a nu jura chiar pe adevăr.

In „Sefer Chasidim“ (cap. 218) citim : Un evreu trebuia să jure pentru a reprimi banii ce avea de la un evreu. El se duce la rabin și i zice : „Deși voi jura drept, to-tuși jumătate din bani îi voi da la saraci“. Rabinul a răspuns : „Chiar dacă vei da to-tul de pomană și vei mai adăoga încă din banii tăi ca milostenie, e mai bine să nu dai nimic și să nu juri chiar un jurământ adevărat, căci multe cetăți s’au ruinat din cauza jurămintelor chiar drepte.“

Dacă această leturghie *Col-Nidre* dă în adevăr dreptul evreului de a jura fals, ev-reul știind aceasta cum acordă el credit co-religionarului său ?

Neder (Votum în latină) *votul* a adus lucruri bune dar și multe nenorociri.

Cunoașteți cu toți tragedia fiicei lui Ief-tah. Pe cine n’ă zguduit această sinistră dramă ? Scrisă în Biblie, cântată divin de Meybeer ?

Viteazul galoadean Ieftah face o făgă-

duință lui Dumnezeu: „Dacă tu vei da în mână mea pe fiu lui Amon, cine va ești din ușile casei mele spre întâmplarea mea, când în pace mă voi intorice de la fiu lui Amon va fi a lui Dumnezeu și îl voi aduce olocaust. Și când Ieftah veni la Mițpa în casa lui, iată fiica lui ieșea întru întâmpinarea lui cu timpane și cu danșuri. Ea era unică, el nu avea afară de dânsa nici fiu nici fiică. Și când el o văzu își rupse vesmintele sale și zise: „Ah, fiica mea, adânc mă lovești și mă turburi: Că eu am deschis gura mea către Dumnezeu și nu o pot întoarce.” Și ea a zis către dânsul: „Părintele meu! De ai deschis gura ta către Dumnezeu, fă cu mine, cum a rostit gura ta, fiindcă Dumnezeu îți-a făcut răzbunare asupra inamicilor tăi, fiil lui Ammon”. Și ea zise către părintele ei: Fie mie învoit aceasta. Lasă-mă două luni ca să mă duc și să mă cobor în munți și să plâng virginitatea mea, eu și prietenele mele.” Și ele zise: „Du-te”. Și el o lăsa pe ea două luni. Și ea se duse cu prietenele spre a deplângă virginitatea ei pe munți. Și după treccerea a 2 luni, ea se întoarse la părintele ei. Și el îndeplini cu dânsa votul său pe care l'a votat. Și ea nu cunoșcuse bărbat. Și a fost datina în Israel; din an în an fiicele lui Israel mergeau spre a deplângă pe

fiica lui Ieftah Galoadeanul patru zile pe an. Judecătorii” cap. 11.)

Și această dramă a dat mult de lucru evreofobilor. Evreii au fost acuzați că făceau jertfe omenești și ca doavadă au adus 2 fapte istorice din Biblie: *Sacrificarea lui Isac și a Fiicei lui Ieftah.*

Prima acuzație cade prin epilogul ei: Dumnezeu a oprit la timp. E poate și un protest împotriva sacrificiilor de oameni ce practicau vecinii poporului lui Israel, fapt de care Dumnezeu are un dispreț pronunțat.

La fiica lui Ieftah nu vedem o jertfă. Nu citim de un altar pe care ar fi fost sacrificată. Nu se pomenește de trecerea ei de la viață la moarte.

A deplâns virginitatea ei. Va rămâne fecioară, nu va fi mamă, nu va aduce copii neamului ei. (La evrei a fost aceasta o onoare).

„Și ea nu cunoștea bărbat”. Se pare că jertfa ei a fost o condamnare la celibat.

„Din an în an fiicele lui Israel mergeau spre a deplângă pe fiica lui Jefthh.” Unde se duceau ele? De mormânt, nu e vorba aci. E sigur că se duceau să viziteze – la locul izolat – pe nenorocita virgină.

Nederul îmi face impresia unui râu necesar. Un duel cu sine însuși. Duelul – ca valerism după unii, asasinat după alții –

există și astăzi cu toate că s'a născut în evul mediu. Are legi speciale „Codul Due-lului“ totuși parchetul îl oprește când e în formăjune. Primul neder îl ciită la patriarhul Iacob la visul său de scara cu îngeri.

Eclesiastul spune (Cap. 5 v. 4 și 5). „Dacă ai făcut vot lui Dumnezeu să nu întârzi a' l'împlini că nu-l plac nebunii.“ „Ceeace ai votat plătește, mai bine că nu faci vot, decât că faci vot și să nu plătești.“

Cred că nu e de prisos a reproduce câteva *mishneth* despre „voturile“ din talmudul *Nedavim* (Perek 8 s. m. d.), mai toată discută de datele respective, inclusiv și exclusiv, etc.. etc.

Când cineva a spus „Conem“ adică că nu va bea vin astăzi prin afurisenie. I este oprit de a bea vin în acea zi (în care a avut loc pronunțarea vorbei „Conem“) până ce s'a făcut intuneric. Când cineva a zis („Conem“) în această săptămână, i este oprit a bea vin în toată acea săptămână și în ziua sămbetei care urmează. Dacă cineva a zis „Conem“ această lună i este oprit de a bea vin în toată acea lună până la „roş chodesh“ care vine. „Sana-zu în acest an, el nu va putea bea vin în decursul acestui an până la Roş-Haşana Şabuazu. Cei şapte ani de muncă antemergerători. Ii este oprit de a bea vin în toți anii

de muncă din această „sobua“ preeum și în anul *salbatice*. Dacă a zis : *O zi, o săptămână, o lună, un an*, o perioadă (un an salbatic cu cele 6 ani de muncă antemergerători). Atunci el este obligat a nu bea vin în tot timpul asupra căruia a pronunțat „Conem“.

Dacă cineva a zis Conem că nu va bea vin „Ad Hapesach“ până la paște, îl este oprit până ce sosește sărbătoarea paștelor. Dacă a zis „Ad Šeih“ până ce va fi paște, atunci el este legat a nu bea vin până ce va trece și paștele: Dacă a zis „Ad lifnei hapesach“ până înspre paște. Rabbi Meier zice că el este legat până ce sosește sărbătoarea paștelor. Rabbi losi zice că este legat să nu bea vin până ce va trece și paștele.

Dacă cineva a zis „Ad Hakuṭir“ până în timpul secerișului „Ad Habuṭir“ până la culesul viilor. „Ad Harmusik“, până la culesul măslinilor, atunci este legat a nu bea vin numai, până ce sosește acel timp sau epocă.

E o regulă generală : Dacă acel timp sau epocă, de al cărui nume s'a servit omul, pentru a fixa până la el termenul de legare al vinului, are o fixare de timp hotărâtă de lege și omul referindu-se la acel timp a zis „Conem“ că nu va bea vin până

ce va sosi acel timp sau epocă—atunci este legat să nu bea vin numai până ce va sos acel timp sau epocă, nu însă în acel timp sau epocă, nu încă în acel timp sau epocă.

Ad Hakaiet, adică până la vară sau până ce va fi vară atunci ei este legat să nu bea vin până ce poporul începe să aşeze în coşuri recolta anuală de smochine.

Până ce va trece vara, atunci el va fi legat până ce să strângă rogojinile.

Până la seceră. El va fi legat până la secerat grâul, dar nu până la secerișul orzului.

Totul se judecă după localitatea în care s'a legat.

Dacă când a stat pe un deal (când s'a obligat), e legat până ce sosește secerișul pe dealuri. Dacă a stat într'o vale, e legat până ce sosește timpul secerișului în văi.

Ad Haghešamim. Până va ploua sau până ce vor fi ploi, atunci ei este legat să nu bea vin, până ce va ploua în anotimpul al doilea.

Rabin Simon ben Gamliel spune că până în timpul în care trebuie să sosească ploile, până ce nu va trece luna Nisan, Aşa a hotărât Rabbi Meier.

Rabbi Iehuda zice că până ce trec paștele.

Dacă a zis *Conem*, că nu va gusta vin în anul acesta, fără să ştie că acest an este un an bisect, și mai târziu a aflat că este un an bisect, atunci el este legat să nu bea vin în toată durata anului precum și în luna adăogată la acel an.

"Până în luna Adar" El este legat până în luna *Adar Rîson*. Până la sfârşitul lunii *Adar*, e legat să nu bea vin până la sfârşitul acestei luni.

Rabbi Iehnda zice dacă a zis „*Conem* vin” :

Nu voi gusta vin până ce va fi paşte, el este obligat până ce soseşte prima noapte de paşte, că e cert că a intenționat până la timpul, în care de regulă toți oamenii beau vin.

Dacă cineva a zis „*Conem*” carne până ce va fi „*Tom*” (postul de 10), el a legat până în noaptea de „*tom*”, că el a intenționat numai până în acel timp, în care de regulă toți Israelitii mânâncă carne, *Rabbi Iosi*, fiul său zice că „dacă s'a zis „*Conom usturoi*” până ce va fi sămbătă, el e ieșat până în noaptea de sămbătă, că a intenționat până în acel timp în care oamenii mânâncă *usturoi*.

Când cineva a zis către prietenul său „*Conem*” că nu mă voi folosi cu nimic de la tine, dacă nu vei lua de la mine pentru

copii tăi un coș cu grâu și 2 butoaie cu vin acest legământ se poate anula fără un rabbin adresându-se: „Totul a fost numai pentru onoarea mea. Onoarea mea anulează legământul.“ Asemenea dacă cineva a zis camaradului: „Conem“, că nu te vei folosi cu nimic de la mine, dacă nu vei da fiului meu un *cor* cu grâu și 2 butoaie cu vin.

Rabbi Nisim cerund (Ran) scrie: „Pare să că *Col-nidre* se spune în unele sinagogi“ (Formalități de anularea unui neder întâlnit în *Gittin* 35 b, *Iore Dei Hilchoth Nelhaim*. 228,14).

Se vede că după astfel de afirmații că somitățile evreiesc nu au fost cu totul înțeleși în aplicarea voturilor.

Rabbi Tam (1130-1171) a făcut „corecțura“ acestei liturghii.

E rostită și de acei care nu fac voturi că și spovedaniile „al-chet“ conține păcate pe care nu le comit evreii.

Wolf Heidenheim afirmă că vechiul text conținea „Dela lom-Kipur trecut până la cel prezent“ ceeace e și mai just pronunțat.

Un mare și trist adevară conține *ColNidre*.

In „ladul Judaismului“—Spania—trăiau *Maranii*-evrei, care ca să poată trăi în țara lui Alphons XI, treceau la creștinism. Noi creștini n'au fost bine văzuți de către catolici. Cea mai mare răceală și chiar duș-

mănie înconjura pretutindeni pe renegăți. Prigonirile, care mai adinoară loveau pe evrei, acum erau îndreptate în contra noilor creștini a *Maranilor*, „blestemat nelegiuț“). Dela 1492 înainte ei erau suspecțiați.

Au fost și mulți trădători, Rabinul Solomon Levi din Burgos,—mai târziu Pablo din Sante Maria—e înscris cu sânge în istoria evreilor,

Mulți însă au rămas credincioși—pe ascuns—religiile strămoșești. Au trecut astfel decenii și secole și într-o mare parte din „convertiști“ trăla speranța reîntoarcerea pe față la vechea și scumpă lor credință.

Din cauza denunțărilor mulți au și fost descoperiți, suspectați—fără probe—au fost aproape toți. Si toți au fost siliți să depune jurământul că sunt și vor fi buni creștini și vor disprețui judaismul.

Jurăminteau au fost repetate foarte des în cursul anului de către Moranii.

In *lom-Kipur* deci se strângeau într'un loc secret „creștinil cei noui“ și plângneau amar, anulând în același timp jurăminte slite.

COL-NIDRE e o pagină neagră și a-parține închiziției din Spania mai ales.

Anusimii (siliți) spuneau deci într-o melodie tristă ceeace nu se poate spune în

cuvinte și repetă după terminarea *Col-Nidrei* cuvintele din Biblie de 3 ori într'un strigăt general „și se va ierta comunităței întregi a fiilor lui Israel și străinului ce petrece între ei, că aceasta se întâmplă tot prin greșală.” (Moise 4 cap. 15, v. 26).¹

Saadia Gaon (892—942) observă că aceste cuvinte biblice sunt, pentru marele public, nu pentru un individ, că aşa e și rostul lor în Sfânta Scriptură.

Col-Nidre pare că datează încă de pe timpul Vizigoților.

Montesquieu spune (L'esprit des lois L. 28 c. 1). „Toate legile principale și regulamentele închiziției le-au luat dela cartea vizigoților, și călugării n'au avut altceva de făcut decât să copieze rezoluțiunile episcopilor îndreptându-le împotriva evreilor”.

Starea evreilor la ei a fost mai bună. Numărul a fost foarte mare. E demn de relevat că Tarracona—patria lui Traian, Hadrian, Marcu Aureliu—se numea de pe vremuri „Orașul Evreilor” și la Saragossa a fost o cetate *Ruta al Iahud*. Dela 586 d. Ch. catolicismul a început să stăpânească lumea. El a început să distrugă pe arianii. Mulți din ei din cauza persecuțiilor au trecut la judaism, crezând că e un mijloc de scăpare. Între arienii și ebreii a existat o simpatie.

După ce arienii au fost distruiți de către catolici, s'a început o campanie de nimicire împotriva evreilor. Regii Vizigoților Recared, Sisebut, Chintile se întreau în crizimea lor contra tot ce nu e creștinesc. La Rencensvinth (657-72) și Wambeș (672-80) a început silirea pentru trecerea la creștinism.

In codul Vizigoților (leg. de los Visigodes) citim că evreii care vor respecta un singur punct din legea lui Moise să fie omorâți.

Preoții catolici în bunătatea lor creștinească făceau jurământ cu evreii suspectați că au rămas ceva din judaism la ei... „Jurăm pe sfânta treime că, dacă se va ivi în mijlocul nostru vreunul care va călca legea canonilor va fi ucis cu pietre de către noi sau de către filii noștri.”

Fiecare rege făcea legi nouă pentru distrugerea celor care nu cred în creștinism. Jurăminte nouă se fabricau ca să fie spuse de către „creștiuii cei noui”.

Erwig—care s'a făcut celebru cu cele 28 legi contra evreilor—avea un jurământ special pentru foștii evrei, care erau siliți să-l repete în fiecare zi în fața unui preot creștin.

Mulți evrei au rămas fii credincioșil ai neamului lor cu toate că au fost expuși cu

viața. Judaimul a fost cu atât mai scump evreilor vizigoți cu cât jertfa ce li se cerea era mai mare.

Iom-Kipurul a trebuit să desfășeze jurăminte silite.

Evrei care nu au trăit printre creștini nu spuneau *Col-Nidre*. Ei n'au fost siliți a depune jurăminte false.

Această leturghie o întâlnim mai târziu în Palestina și în insulele imperiului bizantin. Mai târziu când au dispărut botezurile silite. *Col-Nidre* n'a dispărut. E respectat pentru vechimea lui. Are un drept istoric. Unde se serbează Iom-Kipurul trebuie rostit și *Col-Nidre*, — tradiționalul *Col-Nidre*.

De Iom-Kipur noii creștini au fost spioniți în căminurile lor, dacă ei respectau ziua cea sfântă după prescripțiunile mozaice. Ca să poată serba în liniște această zi înfricoșătoare, ei plecau înainte cu câteva zile în localitățile unde nu se aflau închizitori, unde nu era frică de *sanctum officium* cu urmările lui: eșafod, auto-da-fe spânzurătorile, și acolo rosteau rugăciunile lor cu preludiul *Col-Nidre*.

Tristă a fost soarta lor. Ei au găsit și o neîncredere în multe sinagogi. Sefii religioși discutau dacă ei pot fi primiți în mijlocul lor.

Cunoașteți mica rugăciune prefață la *Col-Nidre*: „In ședință de sus și în ședință de jos. In numele lui Dumnezeu și în numele comunităței ne permitem ca să ne rugăm împreună cu iberienii“.

Iberienii înseamnă păcătoșii în limba săriană caldeeca după Talmudul Sabat (fol. 40). După alții înseamnă evrei originari din Iberia (vechea Spanie) unde evreii au fost alții ca să treacă cu toții apă botezului“.

Multe decenii însă „nouii creștini“ se refugiau ca să celebreze zilele sfinte departe, acolo unde nu se știa de religia creștină. Ca iberienii să poată fi primiți în mijlocul evreilor s'a format textul de mai sus.

Col-Nidre aparține epocii de sânge și lacrimi evreești.

Col-Nidre e ruptă din cartea oftării evreilor.

Cunoașteți de acum misterul *Col-Nidre*. E un monument viu al suferinților unui neam care o prigonit de secole. E cântat de milioane de martiri, care au îndurat toate mizerile lumești și n'au vrut totuși să-și nege credința. *Col-Nidre* nu e asăzi pentru noi o enigmă. Textul atât de simplu, numai formula, nu conține nici rugăciune, nu inspiră înăltarea sıfletului, totuși e însoțit de o ceremonie majestuoasă, de plân-

suri care vin dela cel mai vechiu popor din lume.

Nu ne miră poveștile cu dezertorii evrei creștinizați care s-au reîntors la judaism când au auzit din nou melodia *Col-Nidre*.

Acest cântec este istoria de ofărări și suferință a neînvinsului popor evreu.

A. Vlahuță și evreii

În anii 1905—1910 făceam regulat aproape lunar, drumul Piatra Neamț—Târgul Neamț. Într-o zi, la o cărciumă din satul Cracoani—in acest drum—am făcut cunoștință unui bătrân stareț din mănăstirea Agapia.

— Te duci des la București și nu cunoști pe băiatul meu?

— Nu-l cunosc personal. Il știu însă pe deosebit. Il admir mult.

Era tatăl marelui poet Vlahuță! Călugărul Nicolai mi-a făcut biografia autorului „Dreptății“. S'a născut la 5 Septembrie 1858 în Pleșești jud. Tutova. Mama cântărețului—descrișă atât de bine în „Epracsia“—a fost soră la mănăstirea Agapia, și acolo a văzut-o bătrânul,—interlocutorul meu,—cu care s'a căsătorit, părăsind călugăria.

Recomandat de bătrânul—prin o lungă scrisoare—am făcut o vizită poetului la

Dragosloveni. Mai târziu la Palatul funcționarilor în București. În timpul refugiuului la Iași, am fost la el de câteva ori.

Vlahuță a fost—vai—antisemit!

In 1879 el a făcut cunoștința lui Eminescu pe care l'a tâlcuit atât de bine. Autorul "Luceafărului" a fost precursorul lui V.

... „Posteritatea este încă și mai dreaptă
Neputând să te întâleașcă, crezi

(că o vrea să te admire?

*Ei vor aplauda desigur biografia subfire
Care va încerca să arate că n'ai fost un
(lucru mare*

„Sărmanul Dionis“ e una din primele cărți pe care le-a citit Vlahuță („Amintiri despre Eminescu“). Și aşa cum cel dintâi antisemit teoretic român,—după d I Rădulescu-Motru,—Eminescu zugrăvește în mod simpatic pe evreul Ruben, Vlahuță în „Durerile lumei“ a scris o poezie cu subiect evreesc, intitulată „Sabathal-Reb Benaia“. Slabă ca formă și fond, naivă, foarte naivă chiar, interesantă totuși fiind una din primele lucrări ale lui Vlahuță.

„Sabathai, nu căuta
Ascunsa lumei deslegare
Pe alăturea de legea ta
Căi vină fără ertare!

C'i fi pleacă ochii de Talmud,
Iau cu adâncă învățătură,—
Cu glas de tunet săl aud
Pe Iehova, prin a ta gură,

*Iscoditoarea ta gândire
Scufundă-ți-o'n Talmud și Thora,
Și vezi cum din a Lui iubire
Ișvor dă vieții tuturora.*

Aşa pios Rab-Benaia
Pe scumpu'i și învățatu'i fiu
Necontenit tl sfătuia
Dar vorba i se perdea 'n pustiu

*La cusa lui Rab Benaiā
E zarvă mare.—Turburat
Norodul se înghesuia
Să vadă ce să întâmplat.*

*Plângea, smulgându-se de păr,
Bătrânul rabin, scos din fire—
Se întâmplase 'n adevăr
O strășnică neleguire.*

Este o istorie lungă — povestește Radu Munteanu, eroul nuvelei—această poveste. Subiectul și l'a luat dintr'o nuvelă poloneză, intitulată "Iluu adică Tânăr iscusit în învățările talmudului". Nu-și mai aduse bine-aminte în ce revistă franceză citise această istorie tradusă,

In poezia lui voia să arate pe Tânărul Sabathai muncit de îndoială, smuls din linștea cărților și credințelor strămoșești și sbuciumat de neîmpăcatul lui spirit, câtând adevarul, cînd cărțile oprite la evrei, eşind din frânele legei lor.

Intr'o zi „Jidani“ i-au cotrobăit prin oadă și au găsit la el un schelet de om. Căta dar să pătrundă misterele naturii : Aceasta e o crimă. El a fost afurisit și alungat din oraș, Lucrul s'a petrecut în Galitia. Sabathai s'a dus într'un oraș străin. Acolo ținea conferință în salonul unui general. Era frumos, învățat și fermecător la vorbă.

Toată lumea îl admira. Fiica generalului ii spuse că'l iubește: Ea era foarte evlavioasă. Sabathai se boteză. Generalul ii făcu fericiți. Tânărul deveni flustru. Ajunse profesor la Universitate. Scrise o carte, în care tăgăduia existența lui D-zeu. Invățății de-acolo, care'l invideaau, se ridicară toți în potriva lui. Popii tăbărără pe capul neves-

tei lui. O îngroziră cu iadul. Aduseră un medic, și-l declarară nebun. Sabathai fu legat și dus, bun sdravă̄n, în casa de nebuni. Tocmai după 30 de ani, într'o revoluție, foștii lui studenți, îl scoaseră de acolo, idiot și schilodit de bătăi. Nu se știe ce s'a mai făcut, Unii spun că au văzut un om umblând încet pe dealuri, uitându-se pe jos, băjbăind prin burueni și răspunzând trist cui îl întreba : „Caut pe Dumnezeu și nu-l aflu nicăarea“.

Când am scris lui Vlahuță că vreau să transform intr'o piesă teatrală — în 4 acte — această nuvelă, Vlahuță îmi scrie că lucrarea face parte din „păcatele tinereței“ ca și la Sabathui s'a gândit când a scris.

*S'aprinzi în bolta vremii astrii
Din noaptea tristului tău gând
Văpaie! Ce-o să-i pese lumii
Că tu te mistui luminând!*

„Deceptionism“ spune Gherea a fost Vlahuță personificat.

Citea foarte mult biblia. Cunoștea literatură evreească. La volumul „Istoria eyrelor“ a lui Ernst Renan el făcea însemnări la fiecare pagină aproape.

Vlahuță a fost stilist, cizelator, păstrător al tradiției bune. Crescut într'o casă evlavioasă el a fost un fanatic creștin și român.

Vlăhuță n'a făcut politică. El nu era revoluționar — „1907“ e o excepție. — El credea că progresul stă în continuitate. „Toate s'au spus pe lume și se mai pot spune. Numai tăria gândului, fiorul celui care le scrie, le poate reda tinerețea, parfumul, frăgezimea primăvăratică, acea viață pururea reînnoită, pe care autorul Soare o dă de-a pururi Florilor.“

„Apostolul“ cum îl numește criticul Mihail Dragomirescu a fost un antimarxist și fișește trebue să dea în struna antisemita.

In poezia „Delendum“ :

„Țară, țară, zgomoțoasă ca o larvă jidovăscă
„Ce-ai greșit, de vor tofi prostii, slava să fi-o nemurească.“

Mi se pare că e o greșală de tipar. Georg Brandes observă că Dostoevski nu controla corectura operilor sale.

Acest caz constat la Vlăhuță. Printre multe greșeli strecurate în volumul lui am și găsit „larvă jidovească“. Autorul a scris de sigur „havra“, care înseamnă în ebraică societate, cuvânt proverbial la români. Poezia e făcută în 1881 — la Târgoviște unde a fost profesor de limba română și latină pe atunci.

Vechea capitală a României orașul poe-

tilor, a numărat atunci vre-o 15 famili evreiești. Si „havra“ lor nu putea să fie zgomoțoasă. Colaboratorul lui B. P. Hașdeu dela „Revista nouă“ i-a povestit de sigur societății evreiești.

Amic intim cu dr. Urechie, el permite autorului „Şineanismilor“ să facă antisemitism în revista sa „Viața“.

In polemica cu „Evenimentul literar“ — Vlăhuță îl numea „Perciunul literar“ Vla- huță scrie :

*Spiritul Perciunului
Ca ghiuleaua tunului.*

La „E. L.“ a colaborat și A. Steuerman, Ghelerter!

Așa a scris bunul, blandul și duiosul Vla- huță !

Și e de necrezut că el a spus „Cum să nu te doară în suflet și să nu-ți fie jale de atâtea energii pierdute pentru neamul ro- mânesc, cheltuite în ură și răutate, în loc să fie isvor de iubire, de lumină și de muncă binefăcătoare“.

Ură și răutate ! Nu se găsește la — vorba lui Vlăhuță — «cel mai mare, singurul poet într'adevăr genial pe care l'am avut, po- porul n'a știut nici să citească nici să scrie și ce uimitoare frumusețe ni-a creat!“

Poporul român nu e antisemit ! Cărturari îl fac !

In luptă cu socialistii. El scrie contra lor, critică teoriile lor literare mai ales cele politice, și din când în când—în „România liberă”—în 1882—împreună cu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Secăseanu, Draru Racoviță (Sfinx) sub direcție lui Tache Linianț—aruncă săgeți evreilor.

La nenorocita campanie antisemita—transformată mai târziu în partid—aelor lorga și Cuza, cu toate că s-au făcut insistențe—marele Vlahuță n'a aderat. Si nici nu se putea astfel ! El a scris doar :

*„Lanț ruginit, verigă cu verigă
Iubirea dintre oameni se desface ;
Când ura ostentă 'n Cain tace
E sângele lui Abel care strigă”.*

In nuvela „Despărțire“ („In Vâitoare“) întâlnim „Jidanii“. Acest cuvânt e o enigmă în această descriere a lui Vlahuță. Că nici nu e vorba acolo de nenorocitul popor a lui Israel. E poate o răzbunare a unui zețar grec care a zețuit ! Autorul biciuște în povestea sa pe un urmaș al vechilor eleni,

La Harașamb G. Lecca se găsește aproape în fiecare piesă câte o conversație pur antisemita care nu are nici o legătură cu dialogul din piesă. Să fie oare acest caz cu cuvântul suszis al autorului „Dreptăței“ ?

Gherea spune despre Vlahuță „poet-psiholog“ că el aude coardele înimii omenești, ale înimii sale și ale altora, nu numai că-l ajunge pe Eminescu, cîl intrece.”

O întâlnire cu fostul coleg din școală profesor universitar, deputat, Paul Bujor—democrat convins—schimbă mult pe Vlahuță. El face evoluție, și singur ne spune cam târziu : „Viața samănă mereu,—și grâu și neghină și flori parfumata și burueni otrăvitoare. Artistul culege, cultivă, plivește—și mai ales plivește.“

Il vedem în București profesor și ziarist. Numit de foarte mulți „sfătuiror“—cuvintele nefavorabile la adresa evreilor fac mult rău israeliților din țara românească. El începe ziaristica în stil mare. Scrie în chestia evreiască în «Naționalu», „Epoca“ etc. Se lasă de gazetărie, că „intră la ham, cal de dărloagă și întinde-o până ți-o plesni grumajii.“

La liceul „Alexandri“—unde a fost profesor—a avut mulți elevi evrei. Se purta cu ei părintește. La școală el nu făcea deosebire între creștini și israeliți.

Nu venea în contact cu familii israelite. Amicul Dr. Uurechie-Iodoform l'a introdus în lumea mare creștină din cetatea lui Bucur, despre care el a scris mai târziu :

*Saloanele bogate
Unde capul nu gândește, unde inima nu
bate
Decât după o anumită și stupidă învoială
Unde omul e o păpușă și viața o spoi ală*

In „Trecutul nostru“ la rubrica în „zorii măntuirii“ vorbește de jidovul orândar.

Vlahuță nu a cunoscut pe evreul aşa cum este, ci după legende.

Acest poet a suferit foarta mult. „Durearea este un impozit fatal pe care orice om deosebit trebuie să-l plătească vieții.“ Mare pesimist el vede de „multeori în evreu un rău fără însă să aprofundeze aceasta, fără să se gândească bine, fără să vază dacă are dreptate. Așa a fost și Eminescu despre care Vlahuță spunea „zeu Tânăr, frumos și bland.“

„Tot mai citesc măiastra-ți carte. Deși o știu pe din afară.“

Consecvența nu se poate cere unui cântăreț.

In 1899 în articolul „Un triumfător“ (în ziarul „Timpul“) A. Vlahuță scrie despre „perciunatul Gherea“ de altădată :

„La noi lipsește cu desăvârsire, un control serios și neîntrerupt al producerilor artistice. Singurul om, care a știut la noi să pue critica la înălțimea la care au ridicat-o de câtva timp marii critici străini singurul om care ne-a redat în literatură câteva produse de cercetări profund savante și uimitor de conștiințioase, este Gherea. Si numele acesta pus aici, pe mulți îl va face să strângă din umeri și să se întrebe cu nedumerire.“

11 lunie 1891.—Am isprăvit de cetit volumul al doilea din „Studii critice“ al lui Gherea. Am admirat bogăția de cunoștință, claritatea expunerei și logica puternică, cu care autorul își desfășoară credințele și cercetările lui de critic modern. Iată un om bine pregătit, bine înarmat pentru campania pe care o începe. Cartea lui își lasă o impresie de sănătate și intinerire intelectuală. De sigur, autorul trebuie să fie un om bun înainte de toate. Polemica lui blândă, demnă, stăpânită, și în fața celor mai revoltătoare absurdități, el rămâne liniștit, și caută să arate, să explice și aproape să senzeze rătăcările adversarului, păstrând pretutindenea o cuviință de expresie pe care nu eram deprins să o văd în discuțiile noastre literare. Paginile lui de polemică pot sluji ca model de discuție serioasă, onestă

cuvînțioasă. Pe îci pe colea se observă oarecare dificultăți de expresie, întunecată de stil, care fac gândirea greoae, ca și cum anevoie să descâlci din vălmășagul de gânduri ce i se îmbulzește sub condei. Dar acest neajuns se explică lesne prin faptul că limba noastră e virgină încă de frământarea cercetărilor mai adânci și mai originale în domeniul literar și științific, și din această lipsă de bogăție și de mlădiere a limaii decurge în mod firesc nesiguranță și stângăcie, cu care e nevoie să-și prezinte capitalul lui de cunoștință și de observații orice revista, care părăsește drumurile bătute și-și croește singur o cale nouă, necălcată de nimeni. Afară de aceasta, nivelul nostru cultural nu e tocmai ridicat, și faptul acesta obligă neapărat pe autor, curicul de a plăti foarte pe unii, să se explice pe larg, să-și ia toate măsurile pregătitoare pentru a pune în curent cu ce știe și gândește el, ca să-l putem înțelege și urmări. La noi lumea nu prea citește lucruri serioase. Gazetele zilnice, politice, romanele cu aventuri grozave, foiletoanele *Universului* absorb cea mai mare parte din timpul și energia intelectuală a cititorului nostru, și o producție literară, în care nimeni nu se sinucide și nici o crimă misteroasă nu e introdusă spre a stârni curio-

zitatea, și a provoca emoțiiune în inimile noastre, cam de timpuriu blazate. O carte de cercetări serioase și de discuții științifice străbate anevoie, și va trebui să-și pledeze cauza că o admirabilă vervă, pentru a-și face și ea un loc sub ochii osteniți al cititorilor. Unde mai punem că sunt unele cuvinte care s-au cristalizat în mintea multora cu un înțeles rău, și că de multe ori e de ajuns ca un astfel de cuvânt să cadă pe coperte și în titlul unei cărți, pentru a nenoroci și compromite pe autor în ochii multora, înainte de a-l fi citit. Așa de exemplu, cuvântul „critică“ a prins pe el un fel de rugină blestemată, pe care mințile de rând — și sunt multe la număr — n'au izbutit încă să o șteargă.

Iată un specimen de judecată, pe care am auzit-o la o mulțime de oameni, de la care nu mă așteptam de loc să o aud :

«Gherea face critici. El critică pe poeți, pe scriitorii noștri! Dar ce a produs omul acesta până acum? Ce a scris el să de grozav, ca să se lege de alții? A făcut el versuri mai bune decât Eminescu? De ce să s'agațe, aşa din senin și să-și bată joc de lume? De ce numaldecât să se apuce de critica? Aceasta nu e de loc frumos, și trebuie să fie om rău, invidios și mic la suflet d. Gherea al 'd-tale, ca să

caute vină și gâlceavă scriitorilor noștri de seamă.“

M'am încercat, nici vorbă, să arăt acestor vrăjmași ai lui Gherea, că critica să a ridicat astăzi la rangul unei producții tot aşa de însemnată, și de multe ori mai însemnată chiar decât opera care se critică, — m'am silit să-i conving că acest cuvânt nu înseamnă deloc o căutare de defecte, ci o adâncă cercetare de cauze, un studiu imens de greu și de folosire asupra vieții și societății din deosebite timpuri, și că rolul criticului de azi este eminentamente constructiv, menirea lui este de a lămuri întunecatele și complicatele procese ale mintii și vieții omenești, de a introduce o disciplină binefăcătoare în activitatea noastră intelectuală, de a împuternici și de a forma inimile și mintile—de azi, spre a se putea pătrunde de sensul profund al vieții, și a sta să poarte cu vrednicie făclia luminii, și a păcii, și a iubirii în învălmășagul marei lupte pentru existență. Un adevărat critic trebuie să fie un om bun, cu inima largă și cu mintea largă. Opera lui trebuie să rămâne ca o flacără eternă, la lumina căreia să se lămurească artiștii trecutului, și să se pregătească talentele viitorului.

Tineri blazați, desgustați de viață și ofiliți fără de vreme, poeti pesimiști și bol-

navi de dureri închipuite, vă recomand un excelent remediu, ca să scăpați de tânjire și de ipohondrie: citiți pe Gherea.“

In „*In Pipirig 25 Iunie 1891*“ vorbește cu oarecare simpatie de interpelarea lui *Ceaur Aslan* în parlamentul român împotriva evreilor. Dacă marele Vlahuță ar fi citit răspunsul rabinului jud. Tutova *Aizic Taubes* la această interpelare, desigur că ar fi fost ostil operei deputatului ieșan. Cărțile filosemite însă nu citesc intelectualii români !

Vorbește de „poetul Cuza“ de altădată care a imortalizat pe „originalul Mateescu“. Aci Vl. nu e de acord cu intîmul său prieten *Caragiale* !

In 1892 când amicul său Caragiale pe care Vlahuță îl compara cu Flaubert și cu Benvenuto Céllini—incepe să tie conferințe la clubul socialist, Vlahuță schimbă atitudinea sa față de evrei.

In romanul „Dan“ (1896) Vlăhuță zugrăvește prin gura lui Albert Lambrino pe evreul socialist Ferdinand Lassale :

„Albert vorbea de viața studenților dela Berlin, de profesorii de acolo, de mișcarea ideilor socialiste. Văzuse pe Lassale și-l auzise vorbind la o întrunire de lucrători: un adevărat fascinat; ochiul, glasul, convingerea cu care vorbea dedeafigurii lui fru-

moase ceva de apostol inspirat, de zeu care crează numai cu farmecul cuvântului".

Vlăhuță n'a fost socialist curat niciodată, ci umanitarist, democrat cu aspirații idealiste.

În sus citata operă el reușește să facă grotesci pe toți care prezintă clasa burgheză română.

Vlăhuță se ocupa în trecut de împământirea evreilor prin corporile legiuitoroare, ceeace va rămâne o pată mare a parlamentului român, și când el zugrăvește pe un erou Veronescu—Prisăcani, pe care-i dă valoare de simbol, el schițează în treacăt câteva moravuri din presă.

„De 10 zile, prin cafenale, pe stradă, în tren n'auzeai vorbindu-se decât de Veronescu—Prisăcani : deputat și membru în comisia de indegenate, el primise bani de la mai mulți *Ovrei*, care cerea împământirea. Lucrul se aflase, și un Cerber din opoziție orator distins, luase cuvântul în Cameră. Se rădică în numele moralităței publice și a prestigiului parlamentar. Dar o mulțime de împrejurări conspirau în contra desbaterei până la sfârșit a acestei alarmante afaceri. Era ultima ședință. Deputațil erau osteniți și plictisiți de o sesiune care-i ținuse cu prelungirile până în luncie. Era o căldură nesuferită în ziua aceia. Veronescu făcea parte dintre acei luptători de rasă,

cari sănt vecine în tabăra guvernului. Într'un moment dat, glasul oratorului fu apoperit de un sgomot infernal. Majoritatea strigă : „La ordine !... Inchiderea discuției !“ Toți băteau cu pumnii în pupitre.

In învălmășeală Veronescu, congestionat, se năpusti asupra oratorului. O cucoană în tribuna doamnelor, dădu un țipăt de spaimă și leșină. Într'un târziu furtuna se potoli—și primul ministru grav, solemn, senin ca și cum nimic nu s'ar fi întâmplat, citi mesajul de inchidere.“

Da ! Tragic a fost soarta celor cari au solicitat drepturile în parlamentul român. Fiecare evreu urca călvarul. Vai celor—mai aies cari n'au avut bani ! D-l Necula Iorga—intr'o conferință—spunea că se dă drepturi celora, care nu trebuie de dat și se refuză intrarea în cetatea românească, tocmai celor care trebuie să intre.

De multe ori am scris despre sistemul ce s'a practicat în Cameră și Senat cu incețătenirea individuală. Un târg murdar. A fost o corupție cum nu s'a mai văzut nici în Rusia țaristă, nici în Turcia lui Abdul Hamid.

Vlăhuță ne povestește într'un loc „Croitorul i-a făcut un al cincilea palton în socoteala unei împământiri ce se punea în toate ernile la ordinea zilei.“

Un alt puternic nuvelist, (am uitat numele său). Mărturisesc: Piru—îngerul uitării—mă stăpânește complect scrie. „...Deputația era un prilej de gheșefturi, cu afacerea indigenatelor...“

Cine va descrie oare ședințelor de noapte a parlamentului român când se votau indigenate? Rar s'a strecurat un intelectual foarte des analfabetul, dar bogății.

Autorul lui „După moartea lui Manase“ ne povestește: S'a respins indigenatul lui Lazar Kohanovici; și în ședința aceea s'a votat cu unanimitate de voturi pe Emil Horn“.

Foarte simplu! Lazar Cohanovici e filosof, socialist, idealist. Emil Horn e ignorant, dar... om practic.

Cine n'a citit „Cariera unui filolog“ a lui Lazar Șăineanu. Pe cine n'a mișcat conștiințul?

Pe noi însă nu ne-a surprins aceasta.

In „Dan“ citim. „...și cum Dan nu prăcea ce înseamnă „casa d-voastră“ notarul îl explică: Moisi Singhei ținea embatucurile târgului. El plătea lui Spănu, proprietarul moșiei Pungești, 2000 galbeni pe an, și încasa venitul tuturor acareturilor.“

Vlahuță nu studiase viața dela țară. Nu vorbește de situația săteanului, ci de orăndarul de galbeni. Prin urmare i s'a povestit.

Povestea e veche! E vorba de vremea galbenilor. El vede pe evreul zugrăvt de Eminescu în „Timpul“, de Alexandri în „Lipitorile Satelor.“

Așa vorbește de cărciumarii evrei „care vând otravă“ în Târgul-Neamț,

Prietenia,—legături de familie cu pictorul Grigorescu—antisemit înverșunat—autorul tabloului „Jidau și gâscă“, a influențat mult asupra lui Vlahuță.

28 Martie 1898! O zi urâtă, o decepție pentru mine. Văd la Ateneu sosind d-rul Ureche la braț cu Vlahuță. U. ține o conferință contra filologului evreu — trecut la creștinism mai târziu — Lazar Șăineanu. Il atacă în mod scandalos „plagiator nerușinat“, acuzându-l că a copiat dicționarul lui Damă. Sânt—d-lor la Văcărești,—tipă d-runul U.—oameni cari au controlat mai puțin ca d. Șăineanu.“

Șăineanu răspunde („Adevărul“ 1 Aprilie 1898) „Tribuna Ateneului a fost profanată în seara de Duminică 19 Martie. Iată acum și acest refugiu al luminilor pângărite de un netrebnic... Bănuiam că buna-credință direcțiunii Ateneului a fost surprinsă șlescamotată într'un mod rușinos, căci altminterea, cum s-ar putea explica, ca tribuna acestei înalte instituții să fie dată pentru o mascaradă de bâlcui. În care înjurille

cele mai ordinare alterau cu obscenitățile faimoase ale doctorului Ureche. Dar pentru numele lui Dumnezeu? În ce parte a lumii ar culeza un doctorăș de pompieri să critice de pe înălțimea unei tribune publice activitatea unui specialist ale cărui merite au fost recunoscute în țară și în străinătate. Rușinea toată se răsfrângă supra inconștientului insultător..."

La conferința d-rului Ureche poetul Vlahuță aplauda frenetic! *O tempora! O mores!*

In Decembrie 1893 apare „Viața”, sub direcția autorului lui „Dan”. In această revistă avem și un Vlahuță scriitor, „Dar nu mai încape vorbă, dragă poete, că dacă vrei să-ți faci o „carieră” din talentul tău de scriitor, trebuie neaparat să te scobori la proză.” („In Vâltoare”). Vorbește de tot, de toți, de toate. Poezii, polemici, schițe și nuvele (Revista a apărut până în Martie 1895). Face recenzii, favorabile de multe ori autorilor evrei.

In 1894 e marea mișcare a românilor din Ardeal. Evreii de acolo sunt „acuzați” că sunt mai maghiari decât ungurii chiar. El cântă („Viața”, 25 Aprilie 1895).

„Soldați viteji și preoți, robi ai dreptății sfinte,
„Pe care un neam sălbatic o calcă în picioare,
„Cu voi sunt milioane de oameni... înainte!...

In numărul „Viaței” din 27 Mai 1894, Vlahuță scrie articolul „Părintele Lucaci și socialistii noștri”. A fost un răspuns ziarului marxist „Munca”. Vlahuță nu crută pe evrei în acel articol.

Vlahuță nu mai simpatizează pe socialisti. Deschide o campanie—din ce în ce mai violentă—împotriva lor. E o ofensivă în toată regula în contra ziarelor: „Munca”, „Evenimentul literar”, „Adevărul literar.”

Lupta e crâncenă. Nu se mai respectă nimic și pe nimeni. Semisocialistul Vlahuță de altădată afirmă (20 Martie 1894 „Viața”) că „a deshis ochii la timp, când corabia nu s-a depărtat cu noi în pustietățile oceanului, când țărmul se mai vede și mă pot arunca în cea dintâi luntre ca să mă întorc la mal”.

Mult regretatul meu prieten dr. Steuerman-Rodion, îmi vorbea des de polemica publicațiunilor socialiste cu cele naționaliste. (El a fost din tabăra socialistilor.) Talmudistul se gândește—fără să vrea—la Beth Šamu și Beth Hilel. Într-o parte conservatori, reacționari chiar, în cealaltă parte democrați, socialisti convinși.

Geneza polemicelor a fost din cauză că „Viața” luând apărarea autonomiei artei,—cu prilejul unei conferințe a lui Anton Balabașa,—cerea în acelaș timp, o poezie na-

țională care să îmbărbăteze pe ardeleni. Zlarul „Munca” găsi o contradicție între teoria „Vieței” și cererea ei.

Au fost momente în care marele Vlahuță a regretat campania sa antisemită. A avut remușcări că a atacat pe nedrept pe „jidani” din statul-major al lui Ion Nădejde și lor-parcă—autorul lui Mauriciu Feuerstein a adresat frumoasa poezie : *Unui dușman*. E drept, a lovit, dar a primit și lovitură, lovitură care l-a costat mult :

Unui dușman

Nici tu nu ești pricina acestei oarbe furii
 Ce foc ascuns te arde? Ce vis urât te-apasă ?
 De-abia mă vezi și tremuri de voluptatea urii...
 Eu cuget ca în tine urăște o 'ntreagă rasă.
 Om fi din două neamuri ce-au stat în vrăjmăsie
 Războae seculare de mult le-au risipit ;
 Și azi în noi se 'ncearcă din nou să se sfâșie :
 Se căutau de veacuri—și-acum s'au regăsit
 În ochii tăi e ura a mii de generații.
 Și'n brațul tău sunt alții ce vor să mă lovească.
 Putem noi ști ce, straniu amestec de vibrații
 Dă unui gând tăria și'l face să domnească ?
 De-al nostru propriu suflet ades suntem străini ;
 Lucrează'n noi stră bunii...
 Incep să înțeleg :
 Ai mei se vede au fost atâta de haini,
 Că fondul lor de ură l'a cheltuit întreg.

Azi nu's în stare a spune o vorbă rea de tine
 Tu mă lovești, eu însă din suflet îți doresc
 Ca răul ce-mi vei face să î se'ntoarcă în bine
 Urăște-mă-nainte căt poți. Eu te iubesc.

Obosit de luptă, trudit de polemică, (Că grea e lupta între socialism și naționalism) poetul spune „În întuneric” :

Vine moartea la fereastră
 Și cu degetu-i uscat
 Bate'n geam și mă deșteaptă...
 Ah, de ar fi adevărat.

În nuvelele lui mai întâlnim „File rupte” pe Rubin—un evreu probabil—care face de toate meserile, și e nebun de gelozie nejustificată.

Adela, o fată de 17 ani din Mihăileni, județul Dorohoi, pe care o seduce un ofițer și care se duce după el la București, fără ca să fie târâtă în această prăpastie de o irezistibilă pasiune. Aci, batjocorită, maltratată, n'are voință de a se desface de el. Suferă toate, până când e dată afară, și atunci vrea să se sinucidă.

Vlahuță a fost spinozist. La multe din nuvelele și poezile lui am constatat aceasta „Filozofia rabinului Baruch al nostru”—cum

il numește Crochmal — i-a fost de mare folos.

Vlahuță a fost obiectiv. Mai obiectiv decât Eminescu. (Aceasta afirmă și Gherea „*Studii critice*.“)

O schimbare profundă în viața lui Vlahuță. El nu se mai ocupă de evrei, greci, bulgari, armeni, ci de natură, copilarie, lată un imn :

lubire, sete de viață.
Tu ești puterea creațoare
Sub care inimile noastre
Renasc ca florile în soare

Din haos și din intuneric!
Te-ai smuls fecundă și senină :
A' tău surâs de „alma parens“
Fu prima rază de lumină.

Și mai târziu. Cântărul nostru începe să fie inspirat de un sentiment nou, sentimentul ridicolului.

Ca și predecesorii și contemporanii săi, Grigore Alexandrescu („Satira duhului meu“) Eminescu și Caragiale, Vlahuță devine vehement, fără milă, înjură de multe ori.

C'o idioată nesimtire
Iși râd de tot ce-i demn și sfânt,
Le toacă gura în neștiire,
Se bat cu morile de vânt...

Pamfletar chiar, satiric fin. După criticul Ibrăileanu, „un patruzeciopist perfect.“ Psiholog de forță.

Indignatio facil versus n'a fost la el, ci și talentul expresiei. Poseda și o imagine puternică.

Influențat de Dumitru Bolintineanu, — care a cântat pe pictorul evreu Rosenthal, și care după George Panu, a fost cel mai mare poet român, — Vlahuță arată căte o simpatie „străinilor“. Se vede la el puternica influență a lui Bolintineanu („Mihnea“, „Baba“, „O noapte la morminte“).

Vlahuță devine liber cugetător. Omul care n'a iubit pe evrei fiindcă sunt de o altă religie, care a vrut să se călugărească, este un perfect ateist.

Zadarnic și-ar mai bate 'n minte
Evlavioasele povești
Căci mei presus de cele sfinte
Stă legăea veșniciei vieți.

17 iulie 1914 ! Vlahuță ține o conferință — a fost ultima — la congresul institutorilor la Câmpina. Între altele laudă pe danezul Santfeld Tensen (care a polemizat cu „calomniatorul“ Georg Brandes, care a atacat România „țara cea mai tolerantă din lume“).

Calomniatori ! El vor ocupa o pagină în istoria evreilor din țara românească.

în România, un mare jurisconsult, profesorul universitar Tanoviceanu, a ținut o conferință — în ziua de 8 Aprilie 1902, — la Academie, vorbind despre „România Morală”, afirmând că criminalitatea crește aci mai mult decât oriunde, delictele se înmulțesc însăjimantător. Un distins romancier a vrut să dovedească că românul nu e de loc poet: „Calomniatorul” răspunde la numele de Dulu Zamfirescu.

D. Virgil Arion, într'un discurs pe care l-am auzit în sala Pastia din Iași, a zis că în țara românească nu s'a născut încă un talent puternic.

Sancțiunea ! Tanoviceanu a fost ales decan la facultatea de drept, V. Arion a continuat să fie președinte la Liga Culturală, profesor la Universitatea din vechea capitală a Moldovei, D. Zafirescu a devenit președintele parlamentului român.

Calomniatori ! Georg Brandes în ziarul său „Politiken” din Copenhaga a „calomniat” România spunând că evreii n'au drepturi politice și civile, israeliți sunt izgoniți dela sate, copiii lor nu sunt primiți în școalele statului, nu li se dă grade în armată, sunt expulzați, etc.

O furtună a produs atunci în țară afirmațiunile „calomniatorului”.

D. Cuza „Naționalitatea în Artă“ pag. 334, înjură pe Georg Brandes care „e lipsit de orice originalitate și de orice talent real.”

Aflând de discursul lui Vlahuță împotriva savantului din Danemarca, am scris maestrului că vreau să „completez” protestul său contra „calomniatorului”.

Da ! În România evreii sunt izgoniți dela sate. Guvernul în vedere că la țară nu există teatre, cinematografe, operete, etc, nu le permite deci să trăiască acolo. Antisemitismul însă nu există aci !

În școalele statului, evreii nu sunt aproape primiți ! Marii noștri conducători știu că intelectualii duc rău, că vechiul proverb românesc: „Ai carte, ai parte” se desminte prin unul nou „Ai carte, de mizerie nu ești departe”, fac deci — guvernările — tot ce e posibil ca, analfabetismul să crească la evrei.

Fiii de evrei n'au grade în armată ! E adăvărat ! Dar nu din cauza evreofobiei ! Cu cât gradul e mai mare, răspunderea e mai mare. Guvernul vrea să cruce pe bieții evrei de răspunderi grele.

Mulți evrei au fost expulzați ! Să nu uite însă criticul Brandes că li s'a dat dreptul — expulzaților — că până în 24 ore să aleagă orice frontieră vor. Fiii lui Israel, născuți, crescuți aici, au avut ocaziunea, gra-

ție bunăvoinții a guvernului român să viziteze și alte țări. Numai în țara lor natală nu li s'a permis să trăiască.

Unde vezi aci antisemitismul?

E cert! Georg Brandes e un calomniator!

La scrisoarea mea, Vlahuță spunea că sunt sarcastic, mușcător.

In „România pitorescă” – ediția nouă – el întâlnește „evrei, slabii, urâți”. Macabeii de astăzi sportiști-sioniști au cuvântul!

L'am vizitat în timpul refugiuului și la Bârlad, când :

Ard zi și noapte marile furnale
In vastele uzine ale morții ;
Din mii de coșuri – funerare torții
Se nălță limbi de flăcări infernale

Ce tristă și amară 'nvățătură
Din vîforul acesta, se ridică !
Iar vei trăi, sărmâne om, în frică.
Iar te-a robit intunecată ură.

In capitala județului Tutova, bunul și înțeleptul Vlahuță îmi vorbea de „dreptatea ce se va face și evreilor, antisemitismul va dispara, vom fi și noi – români – mai oameni în ochii lumiei.” Imi spunea mult despre revista *in spe „Lamura”*. Viața lui la Bârlad a fost un adevărat calvar pe care l-a îndurat cu seninătatea unui luminat al idealului.

Vlahuță devine din nou ziarist, atunci „când drama s'a terminat !” S'a terminat aşa cum se termină conflictul dintre bine și rău în orice tragedie mare. A triumfat dreptatea. Lumea încă aiurită, c'a ieșit din intuneceimea iadului, răsuflă ușurată și parcă nu-i vine să-și credă ochilor. În sfârșit !“

Ziarului i s'a dat nume de „Dacia”, că mari au fost suferințele pe care le-am întîrât, dar mare-i și răsplata jertelor noastre. Poate că niciodată n'o încăput atâtă fericire între hotarele țării ce s'a chemat cândva „Dacia felix”.

La ziar a avut ca codirector pe Brătescu-Voinești, vicepreședinte al Academiei. Brătescu-Voinești e antisemit. Nuvela lui „*inspecție*” e o pagină urâtă în literatura română. Un Cuza sau un Zelea Codreanu, sunt în stare a inventa aşa cum a făcut autorul volumului „Din lumea dreptăței”.

Citind combinația mi-a fost teamă că acest organ va avea o conduită antisemita.

M'am înșelat ! »Dacia» – spre cinstea ei – a avut totdeauna o conduită onorabilă. N'a atacat pe evrei, ci de multe ori a avut cuvinte bune la adresa lor.

Am avut plăcerea să citesc câte un cuvânt de reproș la adresa antisemîtilor. Autorul care în poezia sa «Homo, homini lupa est» afirmă :

„Sub pumnul grosolan al forței
Dreptatea celui slab se sfârșă“.

trebuie să facă aceasta. VI. a fost foarte mult tradus de scriitorii evrei în franțuzește, nemțește, englezete, italienește, ebraică și judeș.

Vineri, 24 Noembrie 1919 a fost dus la locul de veci marele Vlahuță. La înmormântarea sa a luat parte un însemnat număr de evrei intelectuali.

Incidente la Vlahuță

— Contribuții la Vlahuță și Evreii —

In 1894 Vlahuță a declarat un adevărat războiu socialiștilor. A trecut din defensivă în ofensivă. N'a crățat nimic și pe nimeni, dar nici el n'a fost de loc crățat!

Să repetăm polemica între ei și socialisti ? (Dacă polemică se poate numi aceasta). E interesant totuș. Ca întotdeauna cearta începea cu socialistii și se termina cu... evreii. S'a vorbit mult și cu o prea mare doză de patimi de discuțiunile ivite între socialisti și naționaliști. Să o povestim noi din nou ?

Bist du beschrenkt
Dass neues Wort dich stört ?
Wilist du nur hören,
Was du schon gehört ?
Dich störe nichts,
Wie es doch weiter klinge,
Schon längst gewohnt
Der wunderbarsten Dinge.

Cititorii „Evenimentului literar“ au citit

—uimiți—in numărul din lunie 1894 (numărul 26) un articol „Obscenitățile ebraice ale „Viefiei”, iscălit Verax.

Autorul afirmă că Vlahuță, în dorința-l ferbinte de a nimici socialismul, a pus în vânzare, prin soțile redactorilor *Viefiei*, la serbarea presei din Cișmigiu, niște foi în cari, pe lângă multe obsceneță în limba românească, au mai fost tipărite cu litere ebraice două cuvinte obscene în idisch.

„Evenimentul Literar” a relevat imediat această „perlă de polemică anti-socialistă”. Vlahuță s'a supărat și a început—după 3 săptămâni—să invinuiască de calomnie pe marxiști. Autorul n'a știut însă să se apere. El a tăcut chitic despre acel al doilea cuvânt evreesc. Pentru ce ? E. L., a spus-o clar că ambele cuvinte sunt de o obscenitate monstruoasă. E evident că această reticență din partea lui Vlahuță fu o recunoaștere tacită că cel puțin al doilea cuvânt e netraducabil de obscen.

Să vedem—spune Verax — cum se justifică Vlahuță cu primul cuvânt. Vlahuță zice că aceste litere evreești au fost copiate de el dintr'un probat al tipografiei Basilescu, și el se face forte că ne dă această literă în transcripție românească. Autorul articolelui din E. L. afirmă că nici el nu știe evreește, însă că toți evreii la cari s'a a-

dresat l-au citit și l-au tradus la fel. Si un prieten—bun ebraist—i-a explicat și „chitibușul” întrebuițat de Vlahuță...

„Dacă Vlahuță e sincer, acuzându-ne de calomnie, apoi îl invităm să supue juriului literar de onoare chestia polemicei între *Viața și Evenimentul Literar*, noi nu ne temem de judecată. Până atunci lăsăm pe cititorii noștri ca să tragă ei însuși concluziunile cuvenite și să facă reflexiunile filozofice asupra eticei polemicei literare, reflexiuni inspiratoare de acest trist episod în istoria tinerei.. dar... nu și frumoasei literaturi”. O „polemică” urâtă dar... filologică !

De necrezut aproape ! Autorul „Dreptății”—Vlahuță a simpatizat mișcarea antisemită, cu toate că—spre cinstea lui—n'a luat parte directă la ea.

Mișcarea antisemită e un paradox. O cangrenă în viață publică, săsa o vedem în ultimile două decenii religioasă până la fanatism, liber cugetătoare la nevoie :

La mormântul meu prieteni lăsați popii toti să vie
Dar le spuneți că în viață gândul meu a fost ateu
Că am primit religiunea ca o goală comedie
Spovedania minciună și prohodul o prostie
Și că cerul pentru mine a fost fără Dumnezeu.

Așa a cântat d-l A. C. Cuza ! („Contemporanul” anul II No. 18, 15 Martie 1888).

Dinastici, linguisitori ai tronului, antimonarhiști de nenumărate ori. „Scarlat n'are ce căuta în România” (d-l Cuza în „Ciomagul”) „Cu ce drept a primit Vodă pe poetul lui Zelig Şor? (d-l Iorga în Neamul Românesc, Martie 1907). Mai târziu vedem pe apostolul din Vălenii de Munte, profesorul prințului Carol, cu »plugușorul“ la regele Ferdinand. D-l A. C. Cuza injură pe d. Pașcanu că n'a strigat „trăiască Regina!“

Democrați și reacționari. Programul naționalist-democrat vorbește de vot universal, exproprierea, dar partidul n'a făcut nimic în aceste direcții. El s'a ocupat numai de „problema jidovească“, care e de mult rezolvită prin art. 44 a tratatului din Berlin ?!

Vlahuță poporanist, amicul țăranului, simpatizează—ca și amicul său Iorga—cu boerii. Acești exploatatori i-au fost dragi („Cărți sfinte“). El parcă nu cerea carte săteanului („Știință“).

Asupra omului de mâine
S'apleacă palida știință.
Si'l vede mai nervos, mai sceptic
Mai înrăit de suferință...

În »Moș Marin« ne vorbește de Kir Mihail, posesorul, și de Șmil orândarul, cere cooperative, dar constată mai târziu că

preotul e cărciumar, cămătar, și dacă statul face negustorie e mai rău pentru el și pentru marele public.

Pe evrei î-a cunoscut foarte puțin. Îl vedem avocat—un timp scurt—la Galați, și printre clienții lui a avut puțini evrei. Altfel de legături n'a avut cu israeliții.

Pentru problema agrară el a găsit leacul în forma în care a ironizat aşa de fin nemuritorul Dobrogeanu-Gherea („Neolobăglia“) «o societate modestă, săracăcioasă, dar liniștită, armonică, bazată pe munca harnică, sănătoasă, neprihănitoare, o societate patriarhală, pastorală, rustică, din care lipsește toată neliniștea, invidia, frământarea, lupta și sbuciumul uriaș al societăților moderne. O societate sănătoasă la trup și suflet, o societate rustică, idilică... Vine Rodica dela fântână cu cofitele pline de apă, flăcăi și fete venind cântând dela muncă, auzindu-se buciumul răsunând de departe, fugind și mugind vacile dela pășune, scărțâind cumpăna dela fântână, lătrând cainii, behând oile, sărind meli, cântând cocoșli... o adevarată societate chantecler.“

Putea să vază Vlahuță că evreii din România nu sunt deloc o piedică pentru astfel de societate românească !

* * *

In „Socoteala“ el constată pe cine a simpatizat. Cu durere vede cine e boerul „fala ţării“. Aşa ne povesteşte :

Un sătean a observat că „boerul“ l-a în selat la socoteală, se duce la el din nou „ş'l roagă frumos să i-o mai facă odată“. Proprietarul chiamă pe vătaf ş'l face semn cu ochiul, să'l ia la bătaie :

„Bielul Ion, şovăind ca un om toropit de băutură, cu capul gol, cu părul smuls, desfăcut la piept, cu cămaşa plină de sânge, o luă întâiu spre comună, dar pe la jumătatea drumului, se răsgândi şi o carnă spre casă.

„Safta (nevastă-sa) rămase incremenită, când îl văzu. Măriuca (fata lui) începu să plângă cu hohot „ – Da ce-i asta loane ?

„ – Dă, nevastă, vezi şi tu ce-i... socoteala boerului, nu l-ar mai răbdă Cel-de-sus !

Aci e vorba de un proprietar creştin, nepot veritabil al lui Traian, nu de un „Şmil orândar“.

Ştiu că el povestea de multe ori amicului său Spiru Haret (care l-a protejat) de procedările criminale ale proprietarilor rurali împotriva sătenilor.

Patru Generaţiuni

I

In cârciuma sa din Dólina stă Iacob Brimana la teigheaua cu cartea »Psalmii« în mână. El citeşte într'insa cu glas tare, încet, incet aşa cum se numără bani, şi ridică din când în când ochii în sus, oftând : „De şase zile de când e bolnav Aron Israel al meu... să'mi trăiască... nu văd nici o scăpare... ferească D-zeu... De ar trece Tadicul !“

Tatăl pacientului a aşteptat pe Rabi Nu-chamje din Ştefăneşti, care în fiecare an, în drumul său spre Botoşani se oprea la evlaviosul Iacob, binecuvântându-i familia, cu care ocazie primea şi un galben.

Adestarea *chassidului* a fost de astădată cu o nerăbdare îndescriptibilă. Era vorba de viaţa scumpei sale odrasle, care va fi desigur o lumină în Israel

Trec minute, ceasuri, zile, nopți şi rabi tot nu vine !

O trăsură se oprește. Se coboară un bătrân înconjurat de o suită. Era Rabi !

— „Sfinte Rabi ! Scapă-ne copilul... Nu ne lăsa !... Săcumpe *Tadic*... Israel e greu bolnav. Aveți milă !

— „Stiu, stiu, spune Rabi Nuchămte. Astămpără-te. Nu e nimic. Dumnezeu e mare !“

Spre uimirea tuturor, Rabi singur se duce spre odaia pacientului. Liniștea s'a făcut. După o zăbavă de câteva minute ilustrul mosafir părăsește camera bolnavului.

„Iacobe ! Aron Israel e salvat... Ascultă... Să'l logodești... Gabe al meu, Sloime, are o fată. I voi spune ca să'l ia ca ginere.“

„Aşa vom face. Se trăiti Rabine ! Să ajungeți timpurile lui Messia !“ răspund cu ochii plini de lacrămi părintii lui Israel.

II

La Viena e un meeting al partidului social-creștin. Mii de oameni manifestă pe stradă în contra evreilor. „Jos Jidanii ! Moarte jidanilor !“ isbucnesc din sute de piepturi. În fruntea manifestanților se aflau dr. Carol Lueger și August Rolling „Hep, hep“, se aude din multe părți. Evrei fug. Mulți de teamă de pogrom trag obloanele. E o panică pretutindeni.

Un grup de manifestanți duc în brațe un

om. Iată—strigă unu—cine ne-a explicat ce neam periculos e cel jidovesc. Să-i distrugem pe jidovi, să-i nimicim ! Trăiască d-cul Justus ! Sus ! Sus, cu el !

In acest timp se impărtește gratuit, de către un grup de tineri, o carte: „*Der Judenspiegel*“ de dr. Justus. (1882. Paderborn, Bonifacius Druckerei, Preis 50 Pf.)

Pe trotuar trec doi evrei, ambli din Bucecea: „Uita-te, vezi Doamne, cine e dr. Justus. E fiul cărciumarului Iacob ; e Israel Aron Briman din Dolina, fostul ginere a lui Sloime Gabe. Vai ! Cum și-a tăiat barba și perciunii !“

„Mai rău ! D-zeule ! El s'a botazat.“ Și aranjează pogromuri !“

După trecerea cortegiului de antisemiti, câțiva studenți evrei impărtesc volumul „*Die Gezetsammlung des Judentheils*“—un răspuns d-rului Justus—de dr. K. Lippe din Iași.

III

Clubul liberal din Iași e luminat *a giorno*. Partidul d-lui Mărzescu a venit la putere. Sala e arhiplină. Toți sunt veseli. Pe un scaun stă *Pancu*, gândindu-se la succesul ce a avut nu de mult când a strigat la în-

trunirea „Gărzi Conștiinței Naționale“ ca să curgă sânge jidovesc mult, cât de mult. Ilie Moșcovici e jidan, Trotzki e jidov“. Lângă el stă Șulim Idel, care tot nu poate să uite frumoasa Malave Malke ce a avut loc înainte cu opt zile la Rabinul din Buhuș, în sinagoga sa din strada Socola. Nu departe stă Victor Iamandi, altă dată sufletul partidului antisemit din Iași, fruntaș liberal astăzi El oftează, afând că maestrul A. C. Cuza n'are—sărmanul—nici 50 de partizani care să-i pună candidatura la tribunal. Săteanu se uită grav la Haim Beiles, făcând reflecții asupra unui erou a lui Șulem Aleichem pe care l-a tradus.

„Ura ! Trăiască șeful“ se aude glasul lui Toma. Mârzescu și-a făcut apariția ! Din public se ridică un om, ca de vreo 50 de ani, înalt, cu ochelari, și rostește un discurs... „Pentru evrei nu e o altă soluție decât înscrierea în clubul liberal. Jos U. E. P.! Sioniștii sunt pungași, socialiștii sunt escroci. Care evreu nu face parte din partidul nostru nu e bun evreu. El nu mai aparține neamului nostru. Pieirea prin tine. Israele ! Mântuirea va veni întrumai prin excelența sa c'onu Georgel Mârzescu.“

Bravo ! Bravo ! Un ropot de uplauze acopăr cuvintele autorului. „Ești Nathan der Weise“ îi spune Penescu „Te voiua lúa cu

mine mâine, la Podul Iloaei“ îi spune președintele clubului liberal. Fântânaru zâmbește. Eugen Herovanu, Oskar Finkelstein, Zipa strâng mâna vorbitorului.

„Cine e oratorul ? întrebă cineva pe Michel Solomon, subșeful liberalilor din Bivolari.

„Cum ! Nu îl cunoști ? Acest Nathan e Nuchăm—după Reb Nuchămă, bâtrânul fădic din Ștefănești, pace lui,—E fiul lui Aron Briman, falșul doctor Justus.

IV

In localul clubului socialist din strada Ghica-Vodă e o mare întrunire. Prezidează Gheorghe Tănăsă. Fostul deputat povestește cum s'a perfectionat în franțuzește și italienește, învățând în inchisoare, având ca dascal pe tovarășul său Leo Geller. Din temniță, urmează el—a eşit mai ofelit, mai înarmat pentru luptă în contra burgheziei infame. Înconjurat de sindicaliști, îmbrăcați mal toții cu bluze albastre, Tănăsă dă cu-vântul unui Tânăr :

„Oligarhia ne provoacă ! La clubul liberal am fost calomiați aseară de un capitalis. Nu, nu vom dezarma. N'avem ce pierde decât lanțurile. Reacționarii se joacă cu focul. O singură clasă vrea să conducă

țara : *Avocațiil*. Din 7 candidați la cameră ce a pus partidul dela guvern 6 sunt avocați.

Nici-un muncitor industrial, nici un țăran în lista liberalilor !

Reacțiunea neagră, teroare albă, pretutindeni.

Deviza partidului d-lui Brătianu e : sovinișm, antisemitism, imperialism. Valuta scade cu toate că se laudă cu specialiști finanțari. Traiul se scumpește din zi în zi. În România mare e o corupție și anarchie cum nu s'a văzut nici în țara lui Rasputin și nici în imperiul lui Abdul Hamid.

Țărani ! Să nu uităm la 1907 când poporului i-a dat gloanțe fiindcă a cerut pământ. A venit timpul ca să ne răfuim cu boerii. La luptă cu asasiniții țăraniilor. Ei vor să omoară democrația. Conștiința muncitorească e mai tare astăzi de cât oricând. Vom lupta și vom reuși. N'avem tunuri, munitioni, fonduri secrete. Cu noi însă e adevarul și dreptatea. Vom lucra și vom birui. Multimea e a noastră. Mă adresez evreilor...

(Se aud murmururi cari vin dela un grup de ebraiști ce s'au întors dela Căminul sionist din strada I. C. Brătianu, unde au ascultat un discurs inflăcărat al lui Moses Duff.)

Oratorul continuă : «Muncitori israeliți ! Nu vă trebuie cămin ! Sionismul e o utopie !

La ce atâtea patrii când e un singur cer ? Viitorul nu aparține celor cari vor frontiere, ci nouă care vom forma un singur univers. Ziua de mâine e a noastră. Bine a spus neuitatul nostru tov. Gherea : „Acolo unde ferbe viață și luptă, acolo unde strigătul strident al sirenei chiamă multimea muncitoare la muncă, acolo unde masele muncitoare în mine, răscolesc măruntale pământului, unde ciocane uriașe spulberă blocuri de oțel, unde pădurea de hogege, înălțată spre cer, anunță isbânda și victoria munciei omenești asupra naturei, unde vapoare uriașe spîntecă oceanele, acolo unde în orașele gigantice se sbat și se isbesc ideile, se plămădește cultura formidabilă de azi și cea imensă de mâine, acolo unde fierbe și spumegă o ură uriașă dintre muncă și capital din care trebuie să nască o lume nouă... acolo și numai acolo poate fi idealul nostru și al țării... Toată frământarea și lupta și sbuciulmul uriaș și neîncetat de acolo nu sunt durerile cari vestesc apropierea morții, ci frământările uriașe și durerile nașterii... Acolo naște *viitorul* !”

(Aplause puternice. Se cântă Internaționala).

„Cine e oratorul ? întrebă un student basarabean pe un ziarist diletant, care se ocupă cu istoria evreilor.

E fiul lui Nuchăm de eri, Nathan de astăzi, viitorul ajutor de primar al Iașului, oratorul clubului liberal. Bunicul lui a fost Israel Briman, zis și doctor Justus, străbunicul lui, Iancu Briman, cărciumar în Dolina județul Botoșani.

Patru generații!

Evreii în Constituția Moldovei din 1822

In mai toate pravilele din Moldova și Valahia sunt amintiți evreii. Dar aproape în fiecare ținut au fost altfel tratați. Depindea în cele mai multe cazuri de influența puterilor străine, de legătura domnitorilor cu boerii țării. Capitolul 56. paragraful 3 din pravila lui Vasile Lupu spune: „Giudețul giudecă căteodată și împotriva pravilei, pentru acest obiceiu al locului și de multe ori face cum i voia lui.”

Rusia a fost mai puternică în țara românească. După numirea lui Calimachi, — Talleyrand scrie consulului: „Prințul Calimachi nu trebuie să piardă cumva din vedere că numai Franței își datorește numirea și că Moldova nu mai trebuie să cadă niciodată sub influența Rusiei.. Poți să asiguri pe prinț de foată protecția Majestății Sale și de increderea ce are în devotamentul său către patria sa, ale cărei inte-

rese sunt mai mult de cât ori când legate de interesele Franței.“ (Hurmuzaki XVI p. 769).

In aşa zisa constituţie de la 7 Feb. 1740 acordul Valahiei de C. Mavrocordat se citeşte şi de „jidovi“.

Mai toate documentele lipsesc. S'au pierdut multe, nenumărate prin vitregia timpurilor.

Adevărata constituţie în România începe la 1822 prin cărvunarii. Mişcarea lor a început în Moldova.

Aleco Russo (care a fost pentru complecta emancipare a evreilor) descrie această societate... „lată istoria.. orice inimă bate, orice cap pică, orice pană scrie durerile și ticăloșile, are nume românesc. In această societate, sau treaptă muncită, săracă de mijloace, dar înavuțită de inime, se moșteni ura străinilor și sămânța dragostei neamului, ea încolțea legul politic al lui Ștefan, precum și în cealaltă societate se visa îndeplinirea lui Petru cel rusesc. Pe când Sibariții noștri cântau după moda lui Anachreon, poporul cânta volnicile trecute, volnicile drumurilor mari și a codrilor și surgenul Basarabiei, iar boerimea mică și înălțată, feierii de neamuri și hrăniți cu durere, cu rușinea și răspia strămoșăștilor străluciri, se dedă cu doctrinele filosofice

și răspândea satira, duh ce nu s'au mai stâns încă.“

Lată societatea în care s'a născut prima constituţie!

Fanarul boerit a fost, fireşte, ostil constituţiei.

Acești novatori au avut legătura strânsă cu țărani cari încă în 1804 au început să își manifeste nemulțumirea cu starea lor politică.

Vom reproduce din aşa zisa constituţie, care a durat 4 ani (publicată de A. D. Xenopol în Analele Academiei 1898), părțile cari interesează pe evrei. Se știe că ea a căzut din ordinul Rusiei (Hurmuzaki). În forma și fondul ei se văd urmele tratatului din 25 Aprilie 1512. Autorii constituţiei au fost comisul Ionică Tăutu, vornicul lordeache Drăghici, Io. Donici (N. Iorga). „Obștea boerilor“ a numărat 871 (Gh. Ghibănescu) și a avut concursul mazililor, răzeșilor și negustorilor.

Ori cât de indulgenți am dori să fim, nu vom putea spune că această constituție e „planul, temelia pe care un popor a hotărât să-și clădească fericirea.“ (Vattel). Se vede (art. 8, 12, 18, 65) copil după codul Napoleon la egalitatea civilă. În art. 68, 69, 70, 71 referitoare la străini nu se vede persecuție, dar netratați cu bunăvoiță, se întâlnesc foarte des.

Libertatea religioasă în art. 2... „să fie suferiți însă toți cei de alte credințe, după obiceiul din vechiul păzit în pământul acesta, de a avea slobodă lucrare credinței lor...“

Art. 13 vorbește clar de libertatea muncii și nu e vorba de deosebire de confesie.

Art. 14 — Pământean al Moldovei să se numească tot cel născut în Moldova din părinți moldoveni slobozi și așezat cu locuință în Moldova, care să se îndulcească și cu driturile pământenilor celor legiuite; să se numească pământeni și tot streinul ce va veni de acum în Moldova în vîrstă legiuitoră și se va însura cu vre-o pământeană cu avere nemîșcătoare. După ce cu bune purtări va petrece necurmat 10 ani în Moldova, să se infățișeze neapărat la judecătorie, ca să-și arate hotărârea, de către să intre în rândul pămâtenilor, și aceasta fiind, judecătoria să dee mărturie, după care de acolo înainte să rămâne în rândul pămâtenilor, ca să aibă și driturile și îndatoririle unui pământean,

De diferența de religie nu e vorba aci.

In art. 60 numai boerii au avut „prilegiul“ la scutelnici, breslașii și slugile.

In art. 65. Spre obștescul folos și pentru pașire înainte pentru învățătura neamului moldovenesc să se așeze școale obștești în Esi și pe la toate târgurile din

țară, în rânduiala cea mai bună și mai cuvîncioasă, într'un chip ca acela *ca să poată învăța oricine în limba noastră...“*

Libertatea învățământului e clară.

Art. 70 — „Neamul jidovesc fiind ca o sarcină pentru locuitorii pământești, după chipurile cu care se chivernisesc, nefiind lucrători de pământ, să nu fie îngăduiți de acum înainte a se mai înmulți cu venirea din alte părți, și acei ce sunt să nu fie slobozoii a ținea moșii cu anu sau orânzi pe la sate, sau să locuiască statornici prin sate, precum și nici de a face velniță pe la târguri sau a ține căsăpăi și a vinde norodului creștinesc carne, neavând slobozenie numai pentru dânsii să-și tăe carnea trebuințioasă, iar velniță pentru lucrare de holercă și rachiul să aibă voe numai stăpânii de moșii a deschide și a ținea pe moșile lor, atunci însă când va fi lipsă de pâine în țară, și cu altfel de plată să nu fie susținăți, afară de acei a vămei legiuitoră pe cătă holercă și rachiul vor scoate când vor trece peste hotar.“

Acest articol a primit o zdrobitoare lovitură în „proclamația de la Islaz.“

Nu ne miră de altfel antisemitismul cărvunarilor. În alte articole se vede un dispreț, pronunțat, o ură nemărginită împotriva turcilor, arnăuților, armenilor, țiganilor, etc.

Români de la 1822 n'au crezut pe evenimentii buni agriculteri. N'au știut de frumoase colonii evreești din Cherson (Rusia).

Surprinzător nu e tocmai acest caz când marele poet evreu Gordon a strigat fraților săi mai târziu: „Sunteți o turmă și nu o națiune.”

Colonile înforțoare în Palestina, evreii agricultori destoinici în Bucovina, Basarabia etc desmint afirmația reformatorilor din 1822.

Primul Pacificator

Ați avut vreodată „Eroica” lui Beethoven? Nemuritorul compozitor apoteozează în fraze solemn, muzicale, eroul, pentru ca mai târziu să compună cel mai sublim imn al păcii, care e simfonia IX.

Și filozoful din Königsberg în alui „Kritik der Urteilskraft” susține la început că războiul este ceva sublim și la sfârșitul lucrării afirmă că războiul este ceva barbar.

Suntem pe pragul păcii universale și în lumea literară se discută istoria pacifismului.

Se vorbește de abatele francez *Irene Castel de Saint Pierre* de „Projet de traité pour rendre la paix perpetuelle entre les souveraines chretiens” (1713), lucrare care a avut norocul să fie comentată strălucit de Roussau. Se pomenește de *Emanuel Kant*, cu proiectul său (1795) „Zum ewigen Frieden”, dar se menționează în special gestul țarului Nicolae al II-lea, care a

lansat celebrul manifest (24 August 1898), care cuprinde două deziderate: dezarmarea generală și stabilirea unei păci universale. Manifestul a provocat congresul de pace din 1899. În 1917, cea dintâi conferință mondială aproape a tuturor statelor suverane, pe care le înregistrează astăzi istoria universală politică și mai târziu tribunalul internațional.

Printre pacificatori se numără și: Auguste Comte, A. von Oettingen, A. Hamon, Octav Mirbeau, Emil de Girardin, Herder, Baronesa von Sutner, Th. Herzl, Anatole France, Wilson, etc.

Istoria universală e un tribunal universal.

Nu se vorbește de unul care e fără îndoială primul pacificator, pe care îl cunoaște istoria: Rabi Iochanan ben Sakai.

El a primit educația în școală lui Hillel (75 a.C.—10 d.C.) De la marele său dascal a câștigat nu numai o bogată cunoștință, dar și acomodase și calitățile sale individuale: modestie și blândețe. Membru al Sanhedrinului, era din partidul pacifistilor și mereu ținea discursuri pentru a se preda romanilor orașul Ierusalim.

Războinicii discipolii lui Šama, aveau majoritate, și la sgomotul trâmbițelor de răz-

bou frumosul și modestul glas al păcii nu putea găsi ascultare.

Pentru scăparea legii, lochapan se hotărî să părăsească orașul asediat și să caute refugiu în lagărul romanilor. Cum însă să scape din oraș, ale cărui porți și bariere erau sever păzite de „zelotii”, capii partidului războinic, că numai cadavrele puteau ajunge afară? În înțelegere cu o rudă a sa, Ben Batriach, lochanan se culcă întins în sicriu, în care se puse și o bucată de carne putredă, care să împăraștie miroslul cadaveric. În spre amurg elevii săi scoaseră sicriul din oraș, fără vre-un accident. Sântina lăsa să treacă, fără împotrivire, convul mortului.

Din partea lui Vespasian (69—79) generalul șef roman, i se făcu lui Rabi Iochanan o primire călduroasă. A avut trei rugăminți către comandantul lagărului. Rughile, pe cari Iochanan le adresă generalului, îl fură admise. Cea mai însemnată dintr-acestea era: *permisiunea de a deschide o școală în Iabneh.*

Rabinul se așeză împreună cu elevii săi în Iabneh (Iamnia), un oraș aproape de coasta mării Mediterane.

Nu mult după aceea se prăbușiră zidurile Ierusalimului, și templul căzut prada flacărilor. Maestrul și elevii fură foarte întris-

tați pentru această mare nenorocire națională. Dar maestrul se îmbărbătă și zise studenților săi : „Copit mei ! Statul lui Israel, templul lui Israel, a apus. Să nu desperăm, căci un lucru a fost scăpat : Legea lui Dumnezeu. Deși, îngenunchiați nu suntem însă strivîți, cât timp vom duce drapelul evreesc, sfânta Thora, și o vom purta cu conștiință în toate părțile lumii.”

Mai târziu, lochanan a fondat la labneh, un Sanhedrin, pe care l-a înzestrat cu cercul de activității, pe care l-a avusese înainte numai Sanhendrinul din capitala Palestinei, Iochanan a dat ființă practică ideei că competența Sanhendrinului ca și a judaismului însuș, nu depind de un unuim teritoriu sau de o anumită localitate.

Realizarea acestor idei fu un fapt salvator pentru judaism, care altfel și-ar fi aflat dispariția sub ruine, odată cu statul și popул.

Ca pacificator, rabbi lochanan a găsit prilejul de a glorifica pacea. În „cursurile“ lui găsim : «Thora ne oprește de a întrebucui instrumente de fier în construcția unui altar. De ce ? Pentru că altarul este simbolul păcii, ne când fierul este simbolul războiului. Războiul nu e vrădic măcar de încheierea păcii.»

In prelegerile sale mai întâlnim cuvinte

a pre. El condamnă războiul ca imoral, ca o simplă prejudecată, ca o școală a crimei care încurajează numai instinctele bestiale în om. Războiul este asasinatul, este furtul, falimentul dreptului, pentru că este suspendarea oricărui drept.

Războiul după părerea răbinului Iochanan – însemnează întronarea forței brute, că adică forța singură are toate drepturile, pe când dreptul nu are nici o forță.

Aceste cósuri nu trebuie să ne mire, din partea unui fiu eşit din poporul care se salută de mii de ani cu „Pace vouă“ (Schalom Alechem). Pronumele lui Dumnezeu în literatura veche evrească e pacea.

Nu se poate însă contesta că și la evrei a fost dictoul : Si vis pacem diuturum para pacem in bello. Războiul e deci un mijloc.

Anatole France în sensul afirmației lui rabbi lochanan ben Sakai a spus : „Trebuie ca oamenii să fie ușarătici și vanitoși, pentru a da mai multă glorie acțiunilor unui soldat, decât operelor unui muncitor și pentru o prețu mai mult ruinele războiului artelor păcii.“ (Anatole France, Opinion sociale, vol. II, Paris 1902, pag. 132).

„Pacea pe pământ“ s'a rostit cu mii de ani înaintea erei creștine.

Rabi Iochanan isbuti mai târziu să obțină dela puternicii Romei, chiar în direcția politică, oare care îngăduințe pentru frații săi. Afară de aceasta prin blândețea lui obținu ca și evreii din Roma, Grecia, Egipt, etc. să se supue dispozițiunilor și percep- telor Sanhedrinului din labneh, aşa că evrei, cu toată împrăștirea lor, mai alcătuiau încă un fel de organism, a cărui pu- tere invietoare era spiritul legii și al cu- vântului lui D-zeu, care acum nu mai ve- nea de la Sion și Ierusalim, ci dela labneh.

Prințe cuvintele frumoase rostite de el mai întâlnim: „A face bine e mai plăcut Domnului decât a-i aduce jertfe. Chiar pen- tru păgâni binefacerea este o îspășire.“

Un talmudist spunea că dela moartea lui Rabi Iohanen ben Sacai a dispărut razele înțelepciuniei.

Democrat convins, propagator al păcii ar fi meritat premiul păcii dacă ar fi fost în Alfred Nobel pe atunci.

Dr. A. Steuerman

Nemuritor și totuși mort!

Sunt dureri în viață, pe care le suferi și le uiți. Dureri, care în sborul lor fantastic îți ating o clipă fruntea cu aripile, dar peste care treci, că 'ți este greu să te întorci cu mintea la ele și nu mai vrei nici nu mai poți să 'ți le închipui în goana vremei care vine.

Durerea de care suntem cuprinși acum, e o durere neobicinuită, și dacă ne simțim acum sdrobiți de ea, o să ne-o închipuim și în viitor.

Vom resimți, căci nu o ființă o sufere, că ființa neamului evreesc din România, înmărmurită la știrea despre această catas- trofă.

Nenorocit popor, nenorocit erou!

Mult regretatul D-r. A. Steuerman a fost medic, poet, prozator, dramaturg, nuvelist, profesor, critic, orator, conferențiar pole- mist, etc. etc.

Un mare talent, și totuși nimeni mai modest ca dânsul, pentru căte făcea. Nimeni mai conștient pentru ce trebuie să facă. Opera lui este mare, sublimă!

A avut o inimă mare. Cu băilele înimei sale a mișcat pe cei de aproape și pe cei de departe. Undele mișcărilor ei se închiudeau până acolo unde se oprește pământul locuit de evrei..

Despre marele dispărut se poate scrie multe volume.

Medic popular „medic de mahala“—cum se numea el,—a fost iubit de toate clasele sociale. Teza lui „Despre cancer“ a fost admirată de fruntașii discipolii ai lui Esculap. A publicat multe studii de medicină în diferite ziare și reviste. A vedut că nu există, în realitate, nici un conflict serios între știință și poezie, căci nu există un conflict serios între inteligență și sentiment. Din contra, inteligența desvoltându-se, luminează mai bine drumul sensibilității și contribue la rafinarea emoțiilor noastre.

Poet duios, cu limbă dulce, frumoasă, aleasă. Cântăreț liric, foarte gustat. În sufletul lui au fost înmănuștiate simțurile, dorurile și avântul evreilor din România. Pe suferințele lor el a plâns mult! Prin lira lui—de altfel—să a văzut că a avut o concepție senină despre soarta tuturor popo-

lor, concepție, că dreptatea trebuie să învingă.

Versurile lui vor rămânea pentru tot timpul o comoară de advărătă poezie,

Durerile evreilor-români le-a descris cum nimeni n'a făcut-o înaintea lui. „În sufletul meu ecou de jale, care plânge un neam întreg.“

Care intelectual n'a simțit o deosebită placere, cînd versurile turnate parcă în bronz, din „Sărăcie“, „Lirice“ și „Spini“, precum și alte poezii publicate în diferite ziare și reviste?

D. C. Dobrogeanu-Gherea îl pune alături de Eminescu, D-nii Mihail Dragomirescu, H. Sanielevici, G. Ibrăileanu, Eug. Lovinescu îl numesc „poet mare“.

Epigramist fin și mușcător.

Sonetist. A început să cultive acest gen—âtât de greu—nu demult, și a reușit să câștige laudele unanime pentru duioșia lor. Cele mai multe sunt inspirate de evenimentele ce s-au desfășurat în timpul războiului nostru. N'a trecut un fapt însemnat, pe care ilustrul defunct să nu-l observe și pe care să nu-l cânte.

În versurile „Sărăcie“ (1891—1892) poetul cântă pe femeia, care pentru el e folcul sacru ce stă nestins. Unele din aceste versuri au devenit proverbiale. Acolo în-

tânlim iubire, îndoială, viață, iluzii, natură, speranță, primavara, toamna, moartea, erfare, etc. etc.

In „Lirice“ (1897 – 1898) Paris-Iași), poetul se plânge că e persecutat.

„Tu nu mă vrei, o țară
„Eu totuși sunt al tău.“

Inaintea cititorului perindează exilul, arta, singurătatea, spre răsărit, virtute frumoase trăducerii din Heine, etc. etc.

Vai! Fericirea el n'a căutat-o niciodată.

In „Spini“, bardul se întrece pe sine însuși.

„Suntem un neam de sceptici,
căci prea de multe ori
„Ne-a amăgit speranța cu spini
în loc de flori,“

Ca traducător din versuri în versuri, ei ocupa al doilea loc după Coșbuc. „Poezii“ (Sully Prudhomme), „Torquemada“ (Victor Hugo), etc. sunt adevărate perle în literatură română. Traducea sublim!

Prozator fin. In proza descopererea pe lângă o atmosferă intelectuală o mlădiere de o bogătie de simț, puțin comună.

Drame și comedii ca „Cafeneaua cea mică“ (Tristan Bernard), „Ulrandă“ (Carmen Sylva), „În lanț“ (Paul Hervieu) etc. etc., sunt traduse și localizate în mod superb pentru Teatrul Național din Iași,

Ca filolog el a publicat unele studii foarte interesante despre limbile franceză și germană.

Istoric, „Antologia“, „Curs de istorie elementară“ a fost primește la timp de critici, în mod foarte elogios.

Ziarist. A colaborat la mai toate ziarele din țară ca : „Adevărul“, „Evenimentul“, „Ordinea“, „Egalitatea“, „Cronica Israelită“, „Seară“, „Lumina“, „Opinia“, „Răsăritul“, etc. etc.

A scris peste 15000 articole de ziar.

In romane și nuvele s'a distins ca Tânăr încă. Schițele din „Toamna la Paris“, „Bărbați și Femei“ (nuvele) „Fecioare“, (roman), etc. sunt de o splendoare.

Creatorul și directorul gimnaziului Wachtel. Conducătorul școalei „Junimea No. 1“. El a fost adevăratul om al școalei. Are în Iași și în restul țării peste 10000 de elevi, cari l-au iubit și admirat. A publicat sute de articole, foarte apreciate în chestia învățământului primar, secundar și universitar.

Cronicar teatral, critic fin. Partea din urmă a esteticei a cultivat-o într'un mod vast, cinstit și imparțial.

Neîntrecut polemist. Combatant fără precheie. A luptat mult pentru triumful adevărului cu pana și cu graful.

„In timp ce duhul urei și stearpa răutate
Triumfă pe o catedră în grăi de huligan.

A reușit să descopere multe plagiaturi a
unor șarlatani.

Distins *conferențiar*. În „*Toynbe hall*“
din Iași, la cercul „Libertatea“ din Bucu-
rești, etc. a dezvoltat conferințe strălucite.

Și în *filozofie* el a făcut foarte mult A
tradus câteva opere din franțuzește de Va-
sile Conta.

D-r Steuerman a fost spinozist.

Mult timp a fost mentor la loja B. B.

A descrie activitatea lui la U. E. P. e
nevoie de multe sute de pagini.

În *discursurile politice*, ca reprezentant
al U. E. P. el a fost un adevarat Jaurès
al Iașului. Ținea, de multe ori, câte 2–4
discursuri pe zi. Când vorbea, era delir în
sală,

Deviza lui a fost, după cum mi-a spus-o
în nenumărate rânduri, cuvintele lui Teren-
tis: „Homo sum, humani nihil a me alien-
um puto“. „Sunt un om și tot nimic din
ce este omenesc nu'mi este străin, nu'mi
este indiferent.“

Neobosit în lupta cea mare pentru biru-
ința dreptății.

Viața lui s'a desfășurat pe mai multe căii.
A lucrat în toate direcțiile omenești și ev-
reești. A fost un geniu creator.

La mormântul lui stăm încremeniți. Ne-
norocirea e prea mare, ca să o putem spu-
ne în vorbe. Fără să vreau îmi amintesc
cuvintele lui Hamlet:

„A fost un om în toată a lui făptură

„Și nu mai văd să samene vreunul.

A murit un om mare!

15 Septembre 1918.

După S. Bernfeld: *Spiritul evreului*

In timpul din urmă s'a vorbit mult de necesitatea de a studia și clarifica firea judaismului. Aceasta, ca răspuns la atacurile unui teolog protestant german, care în studiile sale a pus creștinismul mult mai presus ca judaismul. Dacă o asemenea scriere, care să răspundă la scopul dorit, va apărea vreodată, nu se poate afirma, dar ea nu va atinge niciodata miezul chestiunii, dacă nu ne vom elibera întai de toate de o greșală fundamentală care formează crezul judaismului din Occident de aproape un veac.

Literatura modernă evreiască vorbește neconținut de judaism, ca de o religiune și numai de o religiune. Firește, judaismul conține și religiune, dar conține mai ales tot ce a preocupat spiritul evreesc dealungul atâtior veacuri și în toate direcțiunile vieței culturale. Judaismul a fost tot așa de puțin numai religios ca și elenismul. Judais-

mul reprezintă o cultură ca și elenismul, cu toate că nu e așa de multilaterară și universală ca aceasta din urmă. La urma urmei elenismul a fost și el național la început, și este o întrebare dacă a câștigat prin răspunderea și generalizarea lui. Dacă studiem de ex. viața unui sirian grec ne întrebăm dacă alipirea pur externă la o cultură finală înseamnă în același timp un progres cultural? În orice caz, judaismul nu admite aceasta, pentru că acaparează pe omul întreg. Cine se alipește de judaism, trebuie să și fie evreu.

Ebreii au fost din totdeauna un popor gata de a suporta cele mai mari persecuții și suferințe, pentru a trăi. Dacă se recunoaște aceasta, trebuie să ne mirăm cu atât mai mult când vedem că în veacurile mai recente să a luat judaismul drept o religiune, ca și creștinismul și islamismul. Judaismul n'a voit niciodată să fie o religiune în sensul acesta, întreaga sa clădire este construită pentru alt scop.

Creștinismul și islamismul sunt destinate pentru individ și au ca bază principală credința. Ele nu au nevoie să fie tratate ca judaismul. Acesta din contra reclamă un minimum de credință. După concepțiunile noastre moderne judaismul se poate admite și fără credință. Dacă un evreu este reli-

gios, el nu trebuie să fie, ci el este din fire și își găsește mulțumirea în judaism, pentru că-i este mai aproape din copilărie. Dacă un evreu rupe cu credința religioasă, el n'a incetat prin aceasta de a apartine judaismului. Afără de această în asemenea cazuri trebuie totdeauna să ne întrebăm de ce formă a judaismului ne-am îndepărtat. Judaismul este aşa de complex și aşa de variat în dezvoltarea sa, încât vom găsi totdeauna o formă care să se potrivească cu firea noastră. Judaismul e bazat pe istorie, și din fericire a păstrat toate fazele prin care a trecut în decursul timpurilor. Nu există nimic la judaism, care să nu aibă și o parte absolut contradictorie.

Ajungem la această încheiere când comparăm Biblia evreiască cu Evanghelia și cu Coranul. Creștinismul și islamismul sunt religiuni, aşa că documentele lor sfinte se ocupă numai cu credință. În „Noul Testament” se observă oarecare contradicții. Aci se luptă concepțiunile judaismului alexandrian cu cel galileic, direcția paulinică cu petrinică, iar la mijlocul tuturor acestor direcțuni se află totuși credința în messianitatea lui Christos și în opera sa de mințiire. Tot aşa e și cu Coranul. Si aici se află contradicții fiindcă Mahomed a fost, în primele timpuri ale activității sale de

profet, mult mai depindinte de evrei ca mai tîrziu. În orice caz, Islamismul nu se poate concepe fără credință în relația profetică a lui Mahomed. În ce privește însă judaismul, nimic dintr'insul nu e aşa de mare importanță încât să se poată spune că dacă cade, aceasta cade și judaismui acela care nu-și poate explica revelaținnea divină prin legile naturei, poate să rămână evreu fără a crede în revelație. Chiar în Biblie apoi, povestea acestei întâmplări, a revelației, de care profetii abia că pomenesc, ocupă un loc foarte mic.

Judaismul nu conține nimic despre credință în monumentele sale scrise, ci mai mult despre morală, dar în ce privește aceasta, el cere ca partizanii lui să trăiască conform perceptelor sale. În multe locuri spune: Aceste sunt perceptele după care omul trebuie să trăiască. Viața este însă într'un progres continuu și produce mereu forme noi. Judaismul a primit aşa dar și el, din timp un conținut nou, pentru care crease firește forme noi. În scrierile biblice care sunt mai mult istorie decât învățătură religioasă, găsim de toate la un loc. Putem deci să ne alegem aceea formă care ne convine mai bine, dar suntem îndreptățiti de a crea un conținut nou și o formă nouă. Da, să facem aceasta, căci tot e ve-

chiu, e îmbătrânit și tot ce e bătrân, oricât de frumos ar fi fost în timpul lui devine fetiș. Dacă judaismul ne este drag nu trebuie să-l respectăm numai din pietate, pe motiv că a fost scump strămoșilor noștri, căci în cazul acesta nu trebuie să ne coborîm și mai adânc până în timpurile păgânismului barbar. Noi trebuie să căutăm în judaism sămânța vieței intelectuale care să producă roade bogate.

Maimonide, pe baza speculațiunilor filosofice cari au puțin comun cu judaismul, a fixat 13 articole de credință, cu explicația formală că acela care calcă vreunul din aceste articole a înceitat de a mai fi evreu. Talmudul este mult mai "indulgent că" mărele filosof evreu. Talmudul a fixat principiul: rămâne evreu acela chiar care se leaptă de religiunea evreiască. Cu alte cuvinte judaismul, după concepția talmudului, înseamnă naționalitate și nu religiune. De altfel articolele de credință ale lui Maimonide n'au fost niciodată recunoscute de evrei.

Ortodoxii ca și liberalii s'au declarat hotărât contra lor. S'a încercat să se fixeze și alte dogme, fără a lega însă pe cineva, pentru că niciodată nu s'a cerut dela un evreu să se lege de anumite dogme și credință. Din contra mi se va permite să stabilesc, ca un principiu, nu că o dogmă,

ci ca un rezultat al dezvoltării istorice: *Judaismul constă în credința către existența sa vecinică și către dezvoltarea sa istorică.*

După cum se știe, judaismul n'a cunoscut în timpurile vechi și ferice, credință într'o viață viitoare după moarte. Această credință a fost introdusă de afară și încorporată judaismului de către farisei. Saduclii, cari au format partea mai cultă și mai libericugetătoare a națiunii, n'au recunoscut niciodată această credință populară. Dimpotrivă, Biblia a accentuat foarte mult credința în viață eternă a poporului evreu.

Aceasta este concepția fundamentală a scrierilor biblice. Suferințele lui Israel sunt infățișate ca boli cari bântue din când în când poporul, dar Israel în totul este nemuritor și va trăi atâtă timp cât „cerul va acoperi pământul”. Această cugetare este exprimată în nenumărate forme și în literatură post-biblică până aproape în zilele noastre, când judaismul a fost coborât la o religiune. Natural că noi nu ținem aşa de puternic la această credință pentru că „aşa stă scris”, ci fiindcă în noi este voința de a trăi. Această voință este impulsul natural, pe când negarea vieței, sinuciderea este ceva contra naturei noastre.

Dacă avem aşa dar convingerea că ju-

daismul este neperitor, trebuie deci, în mod logic, să-l trăiem ca un organism care se află într'o dezvoltare continuă. Tot ce trăește aparține evoluției. Judaismul nu este pentru noi un obiect pentru studii arheologice, nu este o raritate ce trebuie trimisă într'un muzeu. Tot aşa de puțin este el pentru noi un simplu conținut religios care se poate înghesui într'o carte de școală.

Pentru noi judaismul este suma vieței noastre intelectuale și sufletești. El nu stă în contradicție cu concepțiunile noastre științifice, etice și estetice, tot aşa de puțin cum germanismul sau romanismul stau în contradicție cu acestea. Natural, antichitatea este o parte a vieții noastre naționale. Ar fi stupid de a o nega, apoi n'avem de ce să ne rușinăm de dânsa, fiindcă este plină de valoare și de bogăție pentru noi.

Dar nu putem și nu trebuie să ne oprim la antichitate, la formele învechite.

Nu vorbesc din punctul de vedere pur estetic. Trebuie să dezvoltăm și conținutul religios al judaismului și aceasta vor face acei care vor fi moștenit ceva din geniul religios al lui Israel. Dar nu vre-o reformă a religiei. A reformă, înseamnă, în adevăratul înțeles al cuvântului, a pune la loc ceeaace a fost vechiu în forma sa primitivă. Reforma religioasă este egală cu reacțiu-

nea. Nu, nu vom să răsturnăm nimic, nu vom să restabilim și să reclădim cetăți căzute. Vom să creăm ceva nou, să adaptăm: judaismul în partea sa religioasă, concepțiunilor noastre religioase, pentru a-l menține viu și a-l elibera de părțile învechite și moarte.

Firea judaismului este aşa dar viața sufletească a poporului evreu. Ea nu are forme hotărîte, căci ea se dezvoltă odată cu viața. Acela care reproșează ceva judaismului, nu face decât să lupte cu cutare sau cutare carte din literatura evreiască. Dar noi n'avem nici o carte, care să stea deasupra vieței. Noi evrei moderni cel puțin n'avem nici o parte în acest mod de luptă medievală, în care se aduc cărți groase și mari pe câmpul de războiu. Ce ne pasă nouă citatele? Acestea nu pot dovedi nimic, nici pentru, nici contra noastră. Nu înțeleg cum un om modern luptă în aşa chip. Aș înțelege numai dacă s-ar face o cercetare, din simplă curiozitate, pentru a afla adevărul.

Ca încheiere spun: judaismul nu este o religiune și nu vrea să fie. El este tot aşa de puțin creat pentru individ, fiindcă 'tă inseamnă sinteza vieții naționale. Judaismul conține și religiune, fiindcă în această comoră comună trebuie să fie tot. Din par-

tea națională stăpânește și partea religioasă. din care cauză judaismul ca religiune nu este decât o formă temporară, care nu face loc alteia.

Firea judaismului însă este poporul evreesc, atâtă timp cât trăește și creiază.

„Omul de prisos“

— Dramă într'un act de B. Luca —

E mult de atunci! Eram copil aproape. Cățiva tineri ne-am strâns ca să jucăm „Păr de lup“, piesa d-lui C. Rădulescu-Motru. S-au făcut 14 repetiții, fără însă nici o... premieră. Eu am avut rolul lui Traian. Un coleg juca pe Ițic. Reprezentația n'a avut loc din cauza unor neînțelegeri între „artiști“. Soarta diletanților-actori din nordul Moldovei!

Eram să uit totul. Ziarele însă au adus, la timp știrea că în capitala Olteniei s'a fluorat o piesă, „Omul de prisos.“

Cauza: *Autorul face parte din neamul lui Ițic și e deci... de prisos.*

Lumea n'a uitat cazarile piesei „Manasse“, Francisca Rozan, Nicu Kanner, etc.

Vă aduceți cumva aminte de dialogul din frumoasa piesă a profesorului universitar din București.

„Matei (observând pe Ițic): Pleacă Ițic,

și veziți de treabă. Ce cauți aici ? Ești de prisos. (Ese cu Barbu).

Ițic (plimbându-se neliniștit) „Asta mă întreb și eu : Ce cauți aici ? Oh, văi ! *Sărmanul Ițic* ! Ori unde merge este de prisos, și cu toate astea nimeni nu poate trăi fără *Ițic*. Nicătonu Barbu, nici domnul Matei nici nimeni din satul astă ! Ori unde este Ițic este o daraveră, este unul care căștigă și altul care pierde—și fără daraveră nu este nimic în lume. Când nu este Ițic de față, oamenii se uită unul la altul și stau cu mâinile la săn ; dar când este Ițic de față, de îndată vede fiecare că are căte ceva de căștigat.—și daravera începe. Ițic stă la mijloc între oameni, și din căștigul de colo până colo rămâne și lui ceva pe mână.”

Să fim obiectivi. Să ne întoarcem la subiectul nostru.

„*Omul de prisos*.“ Un poet, bun dramaturg și de necrezut aproape, dar totuși aci e un mare adevar. Nu de mult a „căzut“ o piesă „Rechiziție“ a distinsului poet Enric Furtună din Iași. Aceiaș soartă a avut-o la timp și d. Brătescu-Voinești cu „Sorana“ sa, și e sigur că „Domnul Notar“ a lui Octavian Goga n-ar fi avut succes dacă n-ar conținea mult, mult... șovinism. Când asist la o piesă a lui Bataille mă gândesc fără să

vreau : „Opera ar face mai mult efect pe scenă, dacă autorul n-ar fi prea mult poet“.

O dare de seamă de o piesă nejucată ? Da ! Vă aduceți aminte că răposata revistă „Flacăra“ a sărbătorit pe scriitorii, a căror opera au fost... respinse la Academie. Înainte cu câțiva ani s-a proiectat la Berlin creaarea unui teatru unde să se joace piese... refuzate de teatrul național.

Omul de prisos. Un autodidact, poet, prozator,, și dramaturg !

Andrei se întorcea din războiu. Si „La noi femeile bocesc că li se întorc bărbajii“, cum a parodiat un poet pe „La noi“ a lui Goga, și—vai l—el află cu groază că soția lui Elena a avut legături vinovate cu un refugiat.—Ofițerul Ipsilon,—care a găzduit în căminul său în timpul lipsei lui de acasă Amantul soției lui e și amantul copilei lor—Lydia.—Soțul trădat, tatăl nenorocit, zdrobit, constată prea târziu că e de prisos.

Subiectul e prea lung, prea vast. E necesar 4—sau cel puțin—3 acte. Autorul ne spune prea puțin cu toate că el știe atât de mult! Eroii sunt redați scurt, telegrafic, (Acelaș cusur l-a găsit Gherea lui Caragiale).

Dialogul, acțiunea sunt vii. Poetul e nedrept cu femeile.

Soția soldatului întors de pe front spune amantului :

"Elena : Așa suntem noi : expansive.. rasă cloicotitoare.. suflete de lavă.. nouă ne trebuie foc dogoritor.. gusturi cari ard... spasmuri cari istovesc.. atitudini cari exasperează dorințele... și cuvinte, cuvinte multe, cuvinte mășteșugite, rafinate, cuvinte cari amețesc mințile și aprind simțurile (il sărută cu patimă) aşa iubim noi."

Dramaturgul—fost și el ostaș în războiu—ne spune :

"Andrei : Am urcat calvarul tot. Am fost și în luptă. Am călcat pe cadavre fărămătite. Am răbdat de frig, de foame, de sete. Am umblat nopți dearândul nedormit. Dar, parcă le-am și uitat... când mă văd aici, în casa mea... eu, care de doi ani am 'cerșit la uși străine un colț de adăpost... când vă simt pe voi lângă mine, parcă nici nu-mi vine a crede că am putut trăi singur atâtă vreme... parcă n'ăș fi eu acela care se târă prin sănțuri, prin noroae, prin sânge, prin moarte. Dar ceva simt că s'a schimbat în mine pentru totdeauna : teama, respectul de religios, pe care îl aveam de mort și de moarte. Înainte acolo unde era un mort mi se părea că plutește ceva din puterea aceia, care este din cuprinsul minții noastre. Să-vârșirea unui om mi se pare îndeplinirea

unui din acele acte cari constituiesc misterul infinitului, o vrere hotărîtă a acelui formidabil necunoscut, care ne copleșește. Acum am văzut, am pipăit și am înțeles că moartea este un accident neînsennat, o insectă care a trecut peste un biftec, o cutie de conserve, care, a fost ținută peste termen; o schiță de tuci, un grăunte de plumb... și apoi... nimic... Un stârv, pe care dacă nu-l îngropi repede, îl fărâmă cainii."

Și filosoficește vorbind—ca pacificator, membrul neamului care se salută de mii de ani cu „Schalom Alechem” (Pace vouă) revoltat.

"Andrei : Drăguțo, războalele le cer nebunii, le fac nerozii, le plătesc oamenii de ispravă și din ele se îngrașă tălharii, ca viermii din stârvuri."

Ce frumoase cuvinte, bune și adevărate ! Desbaterile din parlamente, istoria războiului ne dovedesc, ne confirmă cele ce spune autorul volumului „Omul de prisos.”

Intr'un loc zice : „Că tu nu poți să faci două treburi deodată. Mai ții minte din vechiul testament ?» E o greșeală. Aceste cuvinte sunt scrise în Talmud în câteva locuri și reproduse de Rași. În vechiul testament însă nu se pomenesc aceste vorbe.

Și dacă arhimandritul Scriban și Galacțion se alarmează că creștinii nu cetesc bi-

blia, care nu e a lor, ce să mai spunem de intelectualii evrei cari nu ceteșc carte-a cărților care e a lor?

Lot om drept. Așa ne spune cântărețul, care aiurea a spus :

In zile de Paști răsar
In mintea mea, strămoșii,
Călcând în cete, greu și rar
Nisipul mării Roșii.

Pe idolatru Lot l-a lăudat și Tânărul poet Virgiliu Moscovici. E o greșală. Un falș în acte... biblice. In *Genesis*, Cap tol 19, vers 25 citim : «...își aduce aminte Dumnezeu de Abram, și scoase pe Lot din mijlocul stricăciunii, când strica cete file în care locuea.»

Sfânta scriptură spune clar și categoric că Lot a fost un om rău și că a scapat grație unchiului său Abram. Nepotismul a fost și atunci la modă!

Un erou foarte simpatic e Mîncu. Poetul care a zeflemit „poezia nouă“ :

Când ei sărătu nimfa sub papuc
Olimpu tot s'oprește'n loc năuc,
Vibrează verde și strănută rouă,
In cultura cu „poezie nouă.“

putea să facă din eroul său un personaj mare de tot. Dar n'a făcut-o! A vrut să fie

scurt. Cât de frumos și exact descrie Mîncu pe îmbogățitii de războiu!

Dar piesa lui Luca cu greșelile ei biblice, cu exagerările misogine, cu repeziciunile uititoare, e totuș o operă de valoare, care merită toată atenția. Ea trebuie să fie reprezentantă, căci are viață. Si ceeace omul iubește mai mult este viața sa—viața seminilor săi. El voește să se vază, să se contemplă sub toate formele sale, în prezent, în trecut și în viitor. El cultivă artele pentru a se admira pe sine, și prin sine : *sculptura*,—pentru a admira frumuseță fizică, *pictura*, pentru a înveseli vederea sa prin strălucirea colorilor feții sale, *muzica*—pentru a se încânta de sentimentele sale nemărginite, *poezia*—pentru a ne arăta toate comorile ascunse ale vieții sale.

Așteptăm să vedem dela Luca și alte opere, noi, și avem încredere în Cronos—zeul timpului—că fluerăturile pe tema anti-semită, vor dispare.

Rabinul Aizic Taubes

Născut în 1834 și coborîtor din o familie istorică, a cărui arbore genealogic—se zice—că merge până la celebrul Rași, Rabinul A. Taubes a moștenit toate acele însușiri intelectuale, care au distins această ilustră familie, care în dealungul secolelor a împodobit rabinatul lui Israel. Rabinul Aizic Taubes a căptat o instrucțune profundă și vastă în știință judaică, la celebrul său bunic, unul din talmudișii cei mai de seamă, Rabin Aron Moses Taubes, mare Rabin al Iașilor cât și la piosul și învățătul său tată Rabin Michel Taubes, în Vaslui.

Tânăr încă, primi povara rabinatului din Bârlad și a județului Tutova, funcțiune în care a fost confirmat prin Decret Domnesc, în anul 1862 de Cuza-Vodă.

Amintiri luminoase, smâldate de floarea recunoștinței, au legat pe Rabinul Taubes de Cuza-Voda, de care n'a încetat a vorbi

cu farmecul amintirii, de apururi încordată în rama admirăției celei mai senine. La moșia sa Banca, în jud. Tutova, unde fericitul întru pomenire Alexandru Ioan I Cuza obișnula să petreacă în fiecare vară câteva săptămâni—și unde a fost odinioară atâtă viață—Rabinul A. Taubes fu prezentat Domnului de Lambrino, cununatul Domnitului, fost prefect al județelor Tutova, Tecuci și Covurlui, și darul său minunat de a întreține prin farmecul spiritului său făcut repede din el un oaspete aproape obișnuit al societății marelui Principe.

Devotat cu totul chemării sale înalte, el reîncepe activitatea sa publică, plină și binecuvântată. Demn de relevat, mai ales când ținem seama de acele vremuri atât de retrograde, e, că aduse viață nouă în comunitatea pe care a păstorit-o timp de 32 ani; el a dus luptă contra obscurantismului, atuncea atât de lătit în cercurile evrești, ridicându-se contra fanatismului orb, în care zăceau masele evrești, și aruncând cu o statonicie rară, roadele îmbelüşgate ale unei semințe frumoase pe un pământ atât de ingrat în zile mohorâte „când intinericul mai acoperea pământul și negura națiile.”

Ca apreciat talmudist, fu adesea consultat de rabinii Europeani în chestii dificile.

Multe din aceste consultațiuni sunt publicate în periodicele teologice monumentale : „Ez Hachaim“, „Iagdel Thora“ etc. și se disting prin studii aride și meditații adânci, prin o dialectică talmudică perspicace, o lectură imensă și prin conștiințiozitatea și scupulozitatea scrutării.

In „Schaalef și Tschuboth“ de Rab. Schulum și Haim Taubes —ambii din Botoșani —ne întâmplină asemenea valoroase expuneri de Rab. Aizic Taubes.

Studiile și articolele sale pline de acele scânteeri ademenitoare ale unui spirit cultivat și îndărătul căroră,—sub farmecul stilului elegant și clasic—se ascunde o inimă rănită de starea tristă a fraților săi, umplu coloanele mai tuturor revistelor și ziarelor ebraice din lume, dela 1872, și dela această dată în dealungul deceniilor, în partea lor politică și științifico-literară.

Intre anii 1860—1870 s'a alăturat la mișcarea, care și-a pus drept ţintă : emanciparea evreilor din România și a dus o luptă aprigă, cu pana și cu cuvântul, pentru dobândirea drepturilor politice pentru frații săi atât de oropsiți. Atunci a scris în ebraica o broșură: „Evreii din România și Ministrul Brătianu“ (1868), unde găsește o expresiune sinceră iubirea sa caldă către frații săi de suferință, și durerea sa față de

soarta lor amară, în care biciuște, cu strășnicie, ura și prejudecata, tradusă în limba franceză de „Alianța sraelită Universală“ din Paris, în limba engleză de Anna Maria Goldsmidt—sora lui Sir Francisc Goldsmidt din Londra— și în germană de distinsul publicist Dr. M. Letteris din Viena. Această broșură a stârnit sensație în lumea evrească și creștină, de pretutindeni.

In anul 1868 Rabinul A. Taubes a venit pentru prima oară în Capitală, unde, recomandat călduros de Crémieux, care fu unul din dictatorii Franței în 1840—către Ioan Brăteanu și C. A. Rosetti și prezentat personal de Armand Lévy, marele filo-român —pledă pe lângă ambii bărbați de Stat români cauza coreligionarilor săi prigojniți, duse plângere contra exceselor antisemite, cari s-au petrecut atunci în Galați, Bârlad și Tecuci, și cari au pricinuit oroare întregii lumi civilizate până dincolo de Atlantic, grozavii aduse la ordinea zilei în parlamentele Italiei, Angliei, Franței, Germaniei, Olandei, și în congresul Statelor-Unite și cari au dat loc la discuții furtunoase și intervenții energice ale diverselor guverne pe lângă guvernul român. Rabinul Taubes părăsi atunci București cu asigurarea guvernului că în viitor astfel de vandalisme antisemite vor fi impiedicate cu ultima asprime.

De aci înainte și în dealungul decenilor, îl întâlnim pe Rabinul Taubes de zeci de ori intervenind cu succes pe lângă toate guvernele lui Ioan Brătianu și Lascăr Catargiu, în favoarea fraților săi oprimăți. Ambii bărbați politici au fost prevenitori și au avut totdeauna cea mai mare bunăvoiință pentru Rabinul Taubes.

Neîntrecută fu seria de articole ce a scris în acele zile de nefastă memorie, sub titlul »Călătoria la București«, cari au apărut în ziarul „Hamagid“ din 1869, în care descrie într-o ebraică clasică, cu o argumentație energetică starea tristă a poporului nostru și străduința sa fără preget pentru o ameliorare. Si aceste articole au fost traduse în limba germană de consilierul intim Dr. Neuman din Berlin și de „Israelitische Wochenschrift“ 1868 din Magdenburg și în limba franceză de către „Alianța Israelită universală“ din Paris.

Si broșura sa politică, bogată în fapte și argumente: „Persecuțiunile contra israeliților-români“ de un amic al țării sale, al poporului său și al libertății, (apărută anumită în 1872), a cucerit atenție. Tradusă în limba franceză de către „Alianța Israelită Universală“, în engleză de Anna Maria Goldsmidt și în germană de consilierul sănitar Dr. S. Neumann din Berlin, a fost

lung timp atribuită, de adversarii politici, lui Manolache Costache-Epureanu, președintele constituției în 1866, și adusă în 1872 în discuții violente în Parlamentul nostru.

Dela 1872 îl vedem pe Rabinul A. Taubes alături de neuitatul Benjamin Franklin Pekotto, reprezentantul Statelor-Unite în România, cât și de alți filantropi, propagând în țară ideea emigrării al așa zisului excedent de evrei-români, încât numărul celor rămași îndărăt să se mășoreze și în acest mod situația economică și socială atât a emigrantilor, cât și a celor rămași în țară, să se îmbunătățească. Această idee de emigrare a găsit în Statele-Unite un sprijin viguros, ca unicul mijloc pentru salvarea evreilor români. Si Crémieux s'a răiat la acest proiect. 24 de familii s'au anunțat imediat pentru emigrare.

O parte din notabilitii evrei din Europa, s'au opus însă acestui proiect, și în fața acestei opozitii s'a propus a se supune această chestiune votului reprezentanților competenți ai intereselor evreiești.

Comitetul român din Berlin în cap cu Profesorul Dr. Lazarus, a convocat atunci pentru zilele de 29 și 30 Octombrie 1872 un Congres isralit la Bruxelles, pentru a delibera despre chestiunea evreilor români. Ca președinte funcționa Crémieux ca vice-

președinti Sir Francisc Goldsmidt, Dr. Leopold Kompert și Profesorul Dr. Lazarus. Era o conferință ilustră, de reprezentanți ai judeaismului din tot ce judaismul din Europa și America a avut mai select. În urma invitației personale a nemuritorului Crémieux și a ilustrului Lazarus, Rabinul A. Taubes luă parte la acest congres, unde atmosfera dispusă în favoarea sa, pe care a știut să și-o formeze imediat, și întâmpinat de amicizia și dragostea lui Crémieux, pledă cu ardoare cauza fraților săi evrei-români. Acolo legă prietenie cu fruntașii lui Israel și mentorii nemuritori ai cauzelor judeaismului, în a căror colaborare i-a fost dat a lucra decenii întregi, înălțând multe abuzuri și ușurând numeroase suferințe.

In ce privește chestiunea emigrăției, congresul s'a declarat, după lungi dezbateri, contra ei, de oarece ar putea fi prejudiciabilă patriotismului evreilor-români. Imprejurările ulterioare au dat însă deplină dreptate Rabinului Taubes, căci emigrările evreilor din România și Rusia spre America și Palestina au continuat în mase și au fost salutate pătindeni cu entuziasm. Nimeni nu s'a gândit să acuze pe acei nenorociți evrei de lipsă de patriotism.

La începutul anului 1873 îl găsim pe rabinul A. Taubes iarăși alături de amicul său

Peixotto, care se preocupă de cauza evreilor din România printre cei dintâi organizatori ai ordinului „Zion” din București—o uniune întocmită după modelul ordinului „B'nei Brith”—inaugurând secțiuni zise „școli”, în diverse orașe din țară, pentru înșuflătirea și întărirea sentimentului carității, fraternității și a armoniei, și grupând prin animaționarea cuvântului său înflăcărat și plin de avânt, evreii din România, sub drapelul „Zionului.”

Totdeauna preocupat de binele obștesc și dându-și seamă că școala e fundamentul religiei și al civilizației omenești, Rabinul A. Taubes a început într'un timp când lumană și intunericul erau în luptă crâncenă și cu toată opoziția inversunată contra acestei înnoiri, să lupte cu trudă neobosită și cu dificultăți enorme, pentru instituire de școli publice israelite, dictate de credințele timpului modern, și aşa fels'au inaugurat școlile israelito-române din Bârlad, Vaslui, Tecuci, cât și școala ridicată în Brăila de frații Avram și David Schwarzmann.

A făcut multe poezii reușite. A tradus și unele din românește, între cari și „Ginta Latină” de Vasile Alexandri. Si a scris și o broșură ebraică în care se ridică contra obiceiului anti-religios de a se amâna circumcisia pe Duminică.

El a publicat în limba română: „Este evreul da sau nu un pericol pentru naționalitățile în mijlocul cărora trăește? Răspuns d-lui N. Ceaur Aslan“, broșură pe care am studiat-o aparte în „Egalitatea“ și „Despre jurământul la evrei și jurământul More Judaico.“

In broșura aceasta din urmă, autorul arată că jurământul e de când lumea. Ca să poată exista o bună înțelegere și incredere mutuală în angajamentele, promisiunile alianțelor vechilor popoare, mai ales când scrierea n'a fost încă cunoscută, s'a găsit mijlocul cel mai eficace în jurământ, cu care s'au servit atât la promisiunile familiare și comerciale, cât și la chestiile ivite în afacerile lor. Toate neînțelegările s'au aplanat prinț'un jurământ. Si aşa a rămas jurământul, până în ziua de azi, recunoscut de toate popoarele civilizate ca o forță doveeditoare și ca ultimul mijloc de probă, unde nu e altul. Fiecare popor și-a tăcluit un jurământ după credința sa, după datinile sale particulare și după gradul său de cultură.

Descrie jurământul după: Cicero, Plutarch, Augustinus, Demostene, Sfânta Scriptură, Talmud, Creștinismul, Maimonide, Nachmanide, Luther, etc.

Învățații Talmudului au adoptat, în prima linie, diverse formule considerând gravita-

tea jurământului fals, prestat în numele lui Dumnezeu, ca păcatul cel mai mare, la care nu ajută nici o pocăință, pe când alte călcări de legi divine, Dumnezeu ertătorul, Dumnezeu le iartă pocăinților. Mai apoi Găonimii văzând că mulți oameni erau ușurei la jurământ, au adăugat diferite admisiuni.

Istoric este vorbind, autorul jurământului aşa zis More Judaico este Pfefferkorn un un evreu botezat, care a avut tristul merit de a născoci—în 1660—prima formulă abjectă a acestui jurământ. În 1710 un alt renegat Friedrich Brenz susține formula lui Pfefferkorn. Mai apare „Endektes Iudenthum”—în 1811—a faimosului Einsenmenger, care apărobă—firește—pe iloștrii predecesori. Cu toate calomniile răspândite de răuoitorii, după două decenii dela născocirile invenției lui Pfefferkorn, împăratul Carol Quint a decretat în Augsburg—12 August 1530—„Că în orice timp s'ar întâmpla, ca un evreu va avea să jure, s'o facă pe cartea lui Moise, cu cuvintele acestea. „Așa să-i ajute Dumnezeu, care a dat Sfânta Thora pe muntele Sinai“, alta nimic. Tot astfel a judecat și Wagenseil (1699) I. I. Lang (1700) Chiristov David Bernard (1728) Ioch Christ Wolff (1733) Filip Jacob Heisle (1778), Dohm (1783).

In Prusia, mai târziu în Franța în urma străduințelor marelui Crémieux, s'a pus capăt jurământului zis More Judaico, declarându'l contra legii și constituțiunii. Trepitat îl vedem desființat în toate statele Germaniei, precum și în Suedia, Danemarca. În Austria a dispărut această născocire a întunericului prin Decretul din 30 Noembrie 1846.

In legiuirea română se spune în art. 241 c. c. „că dacă partea va fi de o altă religie, formula se va modifica“. Adevărata voință a legiuitorului a fost: libertatea tuturor culturilor și ca fiecare să aibă înaintea lui emblema credinței sale. Savantul Rabin Aizic Taubes dovedește că a da neaparată trebuință că art. 1210 C.C. să fie modificat: „Că jurământul decizoriu poate fi diferit numai dacă va exista cel puțin un început de probă“, asemenea art. 231 P. C. să fie precizat astfel: „Această formulă de jurământ se va modifica de judecată, în ceeace privește simbolul credinței; dacă cel ce jură e de altă religiune, el va jura pe simbolul credinței sale.“ În ceeace privește jurământul pentru evrei, formula cea mai severă, care poate fi aplicată în mod practic și care leagă cu prisosință conștiința oricărui evreu este: *Jur pe sfânta Biblie în numele lui Dumnezeu, Dumnezeul lui*

Abrahm și a lui Iacob, că la toate punctele de jurământ ce voi fi întrebat de judecată, să răspund adevărul și nimic alta decât adevărul! Așa să-mi ajute D-zeu!
Amin:“

Sîi Rabinul Israelitilor din Capitală, căci dela 1889 se permătă încoace, cere ca fiecare Rabin să aducă la cererea instanțelor judecătoarești o sfântă Biblie, tipărită, care va rămânea în păstrarea Grefierului, și la caz de jurământ judecătorul o va deschide la îl Moise cap. 20, verset 7, unde jürătorul va putea pune mâna dreaptă și va repeta după judecător formula jurământului.

La sfârșitul interesantului său studiu, Taubes spune: „A obliga pe evreu, fiindcă e evreu, să jure o altă formulă abjectă More Judaico, de mult desființată în toate țările civilizate, e după toate rațiunile, o înfreltă călcare de lege: inconstituțional, imoral și contra spiritului legei române!“

De altfel, încă cu trei decenii înainte se incepuse lupta contra jurământului More Judaico. Primul început îl datorim Rabinului Antoine Lévy. „Egalitatea“. dela apariția sa reîncepu această campanie încurajând astfel pe coreligionari la rezistență. Rabini demni de misiunea lor—între care numărăm pe Rabinul Dr. Niemirower, Dr. Nacht, Berl Rabinovici, Haim Löbel, etc.—au re-

fuzat să asiste la prestarea faimosului jurământ, din care cauză mai toți au fost condamnați de instanțele judecătorești. Câteva comunități israelite din țară, loja B'nei Brit, etc. au intervenit energetic pentru suprimarea acestei rămășiță din vremuri întunecoase. D. Osv. Teodoreanu a pledat—în mod gratuit—contra aşa zisului More Judaico. Din fericire Casata a pus capăt practicelor acestui jurământ.

In contra acestui jurământ Rabinul Taubes a început lupta în 1890, în jud. Tutova.

Era ceva din spiritul profetilor în acest mare cărturar, pe care am căutat a-l schița în fuga condeului, un om întreg în toată puterea cuvântului, căci întrunea în persoana lui: grația, puterea, pasiunea, prudența. Era ca născut pentru amvon, un orator inspirat, care exercita un efect puternic prin demnitatea apariționii și prin farmecul vocei și prin bogăția ideilor. Simplu ca un om din vechime, de o corectitudine ideală, a fost, în raporturile sale cu oamenii, cel mai cordial, cel mai afectuos și veșnic afabil.

In prima zi de Sukkoth 1920 Rabinul Taubes a închis ochii pentru totdeauna. Pentru acei cari l'a cunoscut, iubit și admirat, ziua aceea fu o zi de doiu.

O dispută animată în trecut

Era în 4 iunie 1891 ! Zidurile parlamentului român s-au cutremurat aproape de un discurs chilometric, al unuia din puternicii oratori de pe vremuri, deputatul din Iași N. Ceaur Aslan. Subiectul a fost vast „Este Evreul sau nu un pericol pentru naționalitățile în mijlocul căror trăește ?“ A făcut un lung rechizitoriu israelitilor, începând să vorbească de vremurile lui Cornelius Tacitus până la 1891 ! Au fost vorbe, vorbe, vorbe, paralagisme amuzante, calomnii, infamii, etc. etc. Primul-ministru de atunci Lascăr Catargiu i-a mulțumit, felicitându-l călduros.

Antisemiti din diferite orașe au jubilat. Iesenii ai lui Barnuțiu l-au ovationat. Intregul parlament l-a aplaudat frenetic. Trimisul capitalei Moldovei a cerut—de teama unei imaginare invaziuni a evreilor din Rusia—votarea unei moțiuni contra evreilor de aci,

începând cu goana lor de la sate. Moșuna a fost amânată cu 54 contra 16 voturi pentru toamnă... Interpelarea lui A. fu tipărită în mii de exemplare și răspândită în toate locurile unde trăesc români. O goană sălbatică împotriva Israeiliilor a început de sus în jos, și de jos în sus: *Efectul broșurei lui Aslan.*

Spre a spulbera infamiile exprimate de deputatul Iașului a apărut în Noembrie 1891 Cartea „Răspuns D-lui N Ceur Aslan de A Taubes rabbin al jud. Tutova.“

Autorul recunoaște că e „*funcțiune tristă*“ chiar rușinoasă de a mai lua la finele secolului al 19 lea în apărare ființe omenești, în contra prizonirilor și acuzărilor infame, într'un timp când pretutindenea se întemeiază societăți chiar pentru ocrotirea animalelor.

Esența discursului lui Aslan a fost „După ale lor percepțe coprinse în Talmud și în Schulchan Aruch care dirijează mișcările lor sufletești și sociale, furtul, bancrata, îngelăciunea, trădarea, sperjurul sunt justificate îndată ce ele se referă la spurcatul de goim, adică la toată ființa ce nu este de neamul lor. Oribil, oribil, oribil.“ Rabiniul Taubes dovedi că toate acuzările lui Aslan sunt un conglomerat de minciuni și absurdități, inventate de evreofagii malicioși

și că spre norocul nostru acuzarea e minciunoasă și perfidă.

După ce autorul explică într'un mod brilliant ce înseamnă Talmudul, – Ghemara, Mischna, Halacha, Hagada, și că Talmudul e unică sorgintă din care isvorăște judaismul, e fundamentul pe care stă judaismul, e viața sufletească care formează și conservă judaismul. Acesta din urmă, cum e întrupat și personificat în istoria lumii și cum spune în virtuțile spirituale și morale—ceea ce nici dușmanii săi nu-i contestă—e numai și numai produsul învățăturii Talmudului și a instrucțiunii și educațiunii cǎrmuită de dânsa; viața conștiințoasă prin toate schimbările de timpuri și destine; perseverența până la capăt; curaj și credință în durerile cele mai grele, sentimentul de datorie, supunere, lealitate către Dumnezeu; bunăvoie și iubirea către aproapele. fie evreu fie neevreu; interesul spiritual și dotațiunea spirituală, virtuțile personale silința, binefacerea, economia și totodată generozitatea. Virtuțile morale care fac ca încă în zilele noastre evreul să fie un fenomen în lista delictelor grele; contra morții, castității, etc. virtuțile vieții familiare, relațiuni nenorocite între soți, raportul părinților către copii, al copiilor către părinți, al fraților și surorilor între ei, viața ob-

ștească, etc.; toate aceste calități proprii și însușiri caracteristice, care sunt în termen mediu: caracterul evreesc l-a creat Talmudul."

Dela Isac Ber Levenshon (în al său „Zarebabel“) n'a descris nimenei mai bine Talmudul acest „bazar oriental“ cum îl numește Ronetti Roman (În Două măsuri) ca T.

Mai departe (pag. 24) autorul spune: „Talmudul este și rămâne sorgintea principală a desvoltării istorice a religiunii judaice și sediul spiritual care însuflătăcea astă religiune de aproape 2000 ani. El este și rămâne un labirint cu mine și ganguși adânci în cari spirite răposate au lucrat cu o activitate desăvârșită, dăruind avut pe fiecare care intră poftitor de cunoștință.“

Rabinul Taubes a uitat se vede că Românul e născut... talmudist. E adevarat, ca să ataci Talmudul trebuie să cunoști bine ebraica, aramaica, vestarameica, estaramelca, targum, sirica, sarmatica, greaca, latina și să cunoști perfect istoria literaturilor paralele din acea vreme. Da! Când ești sincer, dar când ești... antisemit, n'ai de căt să cetești operele antisemîtilor și devii... inventator. Savanții sunt de multe ori naivi. Autorul întreabă pe Aslan: „Văzut-ai măcar forma exterioară a Talmudului?“ Si Taubes răspunde a priori: „Nu“.

Dar nu e nevoie să vezi Talmudul! Ce testește pe tălaharul Pefferkorn, plagiatorul Rohling, sifiliticul Nifon, satirul Briman, și dacă nu cunoști măcar alfabetul din Talmud ești totuși în stare să vorbești despre el și în contra lui, 10 zile în parlamentul român. Dar au fost și creștini—nu ca avocatul Aslan—care au muncit, studiat și aprofundat Talmudul. Da! Aceștia au avut toți păreri bune despre el. E destul, cred să citez nume ca: *Johan Buksdorf* (1564—1629), *Petru Galatin*, *Iohan Pendlin* (1455—1522) *Gesenius*, etc.

Din sute de citate din autori creștini, rabinul Taubes dovedește că religiunea judaismului : Talmudul și Schulchan-Aruch opresc orice atingere de proprietatea altuia, interzic furtul, răpirea, însălcăciunea, etc. și în fine orice joc neonest. Talmudiștii interzic cu asprime sperjurul, mărturia falșă și în special minciuna față de *evreu sau ne-evreu*.

(Înainte de apariția broșurei rabinului Taubes, cel mai mare ziarist din România, *George Panu*, a combătat cu violență și cu o logică irefutabilă pe Aslan.)

Acuzatorul evreilor a căzut în multe greșeli, aşa vorbește de Kant că ar fi rostit cuvinte contra evreilor, cu toate că e și filosoful din Königsberg a fost primul

filosemit teoretic din lume. Cu blândețe rabinul Taubes întreabă pe calomniatorul Aslan dacă e bine să tragi din opiniiile unor persoane rostite din nu știu care interese personale ori rătăciri, o părere absolută asupra unei națiuni întregi? Se referă la șeful radicalilor, care a arătat că citatele d-lui Aslan probează că D-sa n'a studiat și nu cunoaște chestia pe care o agită și ca orice om în ignoranță, se adreseză la cele mai vulgare isvoare, pentru a o trata. D. Aslan fiind un simplu ecou lipsit de originalitate, este evident că a trebuit să cadă în greșeala în care au căzut acel pe care l-a imitat. Rabinul Taubes dovedește că tot ce a zis Aslan despre judaism, etc. nu e adevărat, Aslan însinuându-și dreptul de a trata niște lucruri de care habar n'are. Judaismul onorează oricare altă credință religioasă, atribue tuturor credincioșilor oricărei confesiuni mânătuire, ca să nu seducă pe nimeni la negarea credinței sale, și caută pacea cu toți ca prescripție religioasă, că toți sunt datori a servi onest și sincer țările mume și că impune ca o normă obligatoare: „Legile statului sunt legi.” Rabinul Taubes termină cu un apel mișcător către guvern, parlament, preoți, institutori, presă etc. pentru emanciparea evreilor din România.

Era pe atunci un timp frumos pentru evreii-români, căci aveau mari apărători ai judaismului și al Talmudului: Doctor K. Lippe și rabin A. Taubes. Pe când primul poseda un temperament violent, și în fiecare adversar vedea un dușman și—după cum bine a spus d. Moses Schwarfeld — „trecea dela defensivă la ofensivă”, cel de al doilea fu un discipol al lui Hillel, blândeță personificată.

Nouă operă a lui Fr. Delitzsch

Anul 1902! O mică broșură plină cu ilustrații produce multă senzație: „*Babel-Bibel.*“ Autorul *Fr. Delitzsch*. În lumea teologică și filologică broșura se discută cu apriindere.

Savantul asirioilog care a trăit și studiat mult timp în Siria și Babilonia, lansează o teorie curioasă afirmând că, nimic din ceiace să scriș în Biblie, din tot ce formează mândria și gloria neamului evreesc, din tot ce conține Cartea Cărților, *nimic nu este original. Totul este luat dela Babel, dela babilonieni.*

Traduceri din limba lui Nebuchadnezer sunt – afirmă autorul – monoteismul, umanitate, justiție, repauzul de Sâmbătă, concepțiunea despre creațunea lumii, potopul, etc. Ele datează – spune Delitzsch – de sute și poate de o mie de ani înaintea apariției evreilor ca națiune pe scena lumii.

Delitzsch caută pur și simplu să dove-

dească că Biblia se află sub tutela intelectuală a Babiloniei și ca dovadă aduce niște texte asiriene, găsite în urma săpăturilor făcute pe locul unde a fost odată orașul Babilon. Textele aceste cu caractere cunei-forme, pe tablițe sau cilindre de argil, ar îndreptăți pe autor să scoată încheierea că tot ce spune Biblia a fost mult practicat în Babilonia, care, – după cum spune Jules Oppert, – are o civilizație mai veche cu 1000 de ani decât aceia a evreilor. S'a mai descoperit – accentuiază D^r – *Codicile lui Hammurabi* cari mai toate sunt pătrunse de acel spirit de umanitate și blândețe cari sunt fala Bibliei.

Autorul relevă mai ales textul Yo-el asemănător cu lehova. Alte texte ca gonirea din rai, etc. ar fi absolut identice pe tablile ireoglifice și în Biblie.

Autorul creștin – protestant, amicul intim al fostului împărat Wilhelm II, a încercat astfel prin teoria lui să dea o lovitură și religiei creștine.

Delitzsch n'a fost cu totul original. Au încercat unii – cu mult timp înaintea lui – să dovedească că Moise a învățat și tradus Biblia dela egipteni. Alții au spus că Sf. Scriptură e o copie a concepțiunilor budiste, cu toate că e știut că religia lui Buda e mult mai Tânără decât cea mozaică.

Aceste 2 teorii s-au prăbușit la prima atingere a criticei.

Teoria lui Fr. Delitzsch n'a fost mai norocoasă! Adversarii teoriei autorului lui Babel Bibel, în frunte cu Rabinul Dr. S. Meyer, au reușit să spulbere toate afirmațiile lui Delitzsch. „Citirea textelor asiriene—dovedește Meyer—nu este niciodată sigură, este mai mult o ghicire decât citire... Siguranța traducerei este egală cu zero.“

Tot ce se traduce din limba asiriană sunt numai ipoteze. Este sigur că în totdeauna asirienii au fost politeiști.

A spune că Yoel e identic cu *Iehova* e pur și simplu ridicol! Sâmbăta este absolut evreiască Babilonenii au avut zilele de 7, 14, 21 și 28 ale lunei ca zile de sacrificiu.

Despre crearea lumii toate popoarele au imaginat fantezii frumoase. Multe au împrumutat dela evrei.

Toată lumea cultă a dezaprobat complet pe Fr. Delitzsch. Autorul nici n'a replicat.

Totuși unele spirite culte, luminate au căzut în greșală.

Neuitatul *Caragiale* credea în teoria lui Delitzsch.

In prefața la opera lui Eminescu, Caragiale („Două note“) scrie :

„... Astăzi critica onestă și în adevăr sa-

vantă cearcă să elimeneze din textele claselor antice alterările introduse de pe vremuri de către cofriștii nepricepuți sau infideli, și se afle în fine adevăratul original. Ea răcăie de pe zidurile monumentelor scoarța pusă rânduri-rânduri, după mode trecătoare, de către niște restauratori inculți, ca să afle formele primitive curate. Ea stabiliește numele asiriene, pe care transcriitorii ebraici din primele secole ale erei noastre le-au deformat după sensul actual al lor prin introducerea punctelor vocalice subscrise în vechile cărți biblice. Iar din miturile străvechi psiatiche, încărcate, în migrația lor pe atâtea și atâtea drumuri, de elemente și întunecătoare, distelându-se cu dibacie, scurte raze de adevăr și ne lumenază origina neamurilor Europei civilizate.“

1921 ! „Die Leseund Schreibföhler im Alten Testament... Klassificirt... von Friedrich Delitzsch, Berlin u. Leipzig. (Walter de Gruyter u. Co.)

Această carte va fi desigur un mare eveniment în lumea teologică, folkloristă, filosofică și mai ales filologică.

Autorul devenind aşa de popular cu opera sa *Babel-Bibel* speră că va da o nouă și mare lovitură cu acest volum. Această operă nu e nici ea tocmai originală. Nu există aproape un cuvânt în Biblie care n'a dat de lucru filologilor.

Sub direcția Profesorului Kilels'a lucrat —în ultimul timp—foarte mult în această direcție adică „rectificarea Sfintei Scripturi, și la ediția cea nouă a lui K. au apărut „rectificările“.

In prefața sa, Fr. Delitzsch ne spune că „ne dă o carte pentru cercetătorii limbii și gramaticei ebraice pentru comentatorii Sfintei Scripturi și pentru cititorii ei,“ și mai departe ne spune că „ideia i-a venit în timpul când a lucrat la dicționarul său.“

Autorul ne înșiră 3000 de erori biblice. El—așa ne spune—singur le-a descoperit și mai târziu aflat că foarte multe din ele au fost descoperite înaintea lui de alți savanți creștini și evrei.

Cartea e împărțită în 6 capituloare mari. În primul capitol ne spune că crede că primii scriitori, cari au scris Biblia cu scris în *scripto-contloua*, n'au pus virgulă, punct, semn de întrebare, exclamații, etc.

Firește că sunt multe greșeli însemnate de Frantz Delitzsch cari sunt îndoelnice. Dar sunt foarte multe relatate, cari sunt de o mare importanță.

Vom înșira câteva :

Cop, I. În „Eclesiastul“. Trebuie de rectificat (7, 27) „El a spus în loc de Ea a spus. Idem (10, 1) „Musca moartă“ I. I. e. Muștele moarte. În Osea (6, 5) „judecățile

mele vor ești ca lumină“ I. I. d: „judecățile tale“. În *Regii* II (17, 13) „Toți preoții, toți prevăzătorii“ I. I. d. „toți profetii lui în Ieremia (2, 10) „S'a petrecut aşa ceva ?“ I. I. d: Dacă se întâmplă ceva asemenea ? În *Isaia* (9, 3) „Tu întinzi veselie, mărești bucurie“ I. I. d. Tu înmulțești poporul și nu mărești bucuria. În *Psalmii* (22, 30). Numai lui se vor închină.“ I. I. d: Mânca-vor și se vor închină *Idem* (73, 1). E bun către cel drept, Dumnezeu“ I. I. d. Numai bun către Israel, în *Ioain* (10, 25) „Furia mea va nimici lumea“. I. I. d: Mânia mea se va îndrepta spre nimicirea lor. În *Amas* (6, 22) „Ară cineva acolo ca boi“. I. I. d: Marea tace oare ziua ?

Nu pun alte multe din acest capitol fiind că ele sunt intraductibile, inexplicabile în altă limbă decât în ebraică.

În *Proverbele* (19, 6) „Și fiecine este amicul acelui ce dă daruri“ I. I. d: Toți se împrietenesc cu acei ce dă daruri. În *Plângerile* (3, 59) „Și nu se oprește“. I. I. d: „Să nu vrea să înceteze“. În *Samuel I* (2, 13) „Deprinderea cohânimilor către popor“ I. I. d. Dela popor. În *Ieremia* (5, 5) Masculin trebuie pus în loc de femenin. În *Plângerile* (2, 4) „Cum a acoperit“ I. I. d. Cum a măturat.

E foarte curios că multe, foarte multe

erori înșirate aici, au fost descoperite de řmil David Luzati.

Delitzsch ne spune că el le-a descoperit.

Noi le-am găsit însă de mult la opera marelui savant evreu.

Cu totul straniu e afirmațiunile ce repetă mereu Delitzsch „acest cuvânt de altfel va apărea în dicționarul meu.“

In capitoilele II și III el arată neenumărate erori biblice la literele *a h, v, i*, din care cauze multe cuvinte au rămas neexplicabile. Le-au aranjat rău – spune Delitzsch – mulți autori și sunt rău înțelese mai ales când nu au punctuațiuni d. e. *choloth* (glasuri) *chaloth* (ușoare) *doroth* (generațiuni) *dror* (libertate). Sunt locuri unde Lipsa unui *alaf* face ca să nu se înțeleagă cuvântul d. e. *tahamini* (nu credeți) *tahamini* (mergeți la dreapta) *Iud* s'a omis de nenumărate ori. *Masculin* s'a scris în loc de *femenin* și viceversa d. e. in *Samuel* II 24, 34.

Vav e de multe ori pus greșit d. e. In *Bible* : *Admatho amoii*. După Deltzsch : *Admalh umoi*.

Am și găsit în cele 2 capitoale II și III multe erare cari nu sunt erare ci cuvinte sau litere cari pot fi și scrise așa cum vrea Delitzsch.

La toate așa zisele erori trebuie să ne aducem aminte că limba face evoluție.

In capitolul IV autorul se ocupă aproape numai de *nechidolh* (punctuațiuni).

Arată erorile la *Bible*, pe cînd este bine-cunoscut că *nechidolh* s'a făcut mult mai târziu. Nu odată cu *Biblia*. Cartea cărților a fost mult timp răspândită fără *nichidolh*.

Autorul se oprește de nenumărate ori la *segel* și *chiric* arătând că cele două punctuațiuni s'au preschimbat foarte des.

In cap. V aduce o lungă serie de litere cari le-a găsit de prisos, *dublate* fără să fie necesare ci din eroare In : *Ișeaia* (63, 2) *Ioiel* (1, 17) *Hagi* (2, 19) *Psalmi* (88, 18) *Zaharia* (2, 12) etc. etc. Mai sunt cuvinte întregi dublate d. e. :

In *Psalmi* (32, 7) *Ieșaia* (?8, 16) *Mie se pare că aci greșește Delitzsch.*

Că limba progresează, că astăzi se scrie mai simplu, mai ușor ca înainte cu 3–4000 de ani nu vrea, —parcă,— să admită marea savant german. In *Regii* I (14, 31) „*Și Rehoboam adormi cu părinții săi, și fu înmormântat cu părinții săi.*“

Ultimelé 2 cuvinte spune F. D. sunt greșite. Eu cred că nu ele, au fost puse fiind că așa s'a scris pe atunci. Astfel de *greșeli dublate* a descoperit (?) vîeo 30.

Mai găsește lipsuri la multe cuvinte. Da ! Fluxul și refluxul se constată la limba

veche. Traducătorii au complectat cu diferite adaosuri, dar stilul modul de a scrie a fost astfel în evul antic.

Delitzsch nu trebuie să uite că neo-ebraica e mult mai perfecționată. Mai sunt multe cari—orică s-ar zice—D. are complectă dreptate d. e. Echeskil (29, 7) *Habakak* : (2, 16). A uitat să vorbsască însă despre unele erori absolut certe ca în *Psalmi* (31, 33) e scris „*Nigratil* în loc de *Nigzartil*, etc.

În *Moisi II* (14, 9) „toți caii toate carele lui Faaron și călărețul lui și toată armata“ Delitzsch modifică „toți caii lui Faaron cu carele și călăreții.“

Când poporul evreu a eșit din Egipt foștii robi au cântat și au descris plecarea cu mult entuziasm, el nu au mai căutat la aranjarea de cuvinte la epopeile lor.

Se poate spune lui Fr. Delitzsch ca să nu caute insecte în coama leului.

În *Moisi III* (26, 41) „Si eu îmi voi aduce aminte de legământul meu cu Abram îmi voi aduce aminte.“

Cine cunoaște bine stilul biblic nu se va mira desigur de modul cum sunt puse aceste cuvinte. Fr. D. le trece în rubrica cuvintelor de prisos.

În *Psalmii* (33, 20) h e de prisos pus.

Multe nume proprii a găsit autorul că sunt rău puse.

la *Psalmii* (33, 20) h n de prisos pus.
Multe nume proprii a găsit autorul că sunt rău puse.

In *Regii II* (20, 12) Berodac-Baladan. La Delitzsch : Merodac-Baladan, *Samuel II* (23, 29) *Heleb*. La Delitzsch : *Heled*. Aci autorul e de acord cu *Cronică I* (11, 30) e scris pe ei la Delitzsch : *către ei*.

Autorul a uitat să vorbească de unele locuri foarte interesante în Biblie unde în pagini întregi se găsesc nume proprii ca : Se-cania, Rehum, Meromet, Ghineto, Miamin, Maadia, Salu, și în alt loc aceste locuri sunt scrise : Şebania, Hurem, Meruet, Ghineton, etc.

Delitzsch se ocupă în 18 pagini dela pag. 103 până la 121 de greșeli la nume proprii.

Cu schimbare de *vav* în *iud* și de *iud* în *vav* se ocupă asemenea mult.

Orice s-ar zice, opera lui Fr. Delitzsch cu multele ei defecte, cu exagerările ei mari, cu pretențiunile ei—absurde uneori—e o operă mare care va aduce servicii însemnante filologilor noștri.

Ronetti Roman și Steurman

Fragment din opera Ronetti Roman ce va apărea
în curând

Iunie 1900 ! Dr Steurman-Rodion se plimbă în cancelaria din locuința sa strada Albă No. 14. El are atât de mult de lucru în ziua aceia ! Il ocupă mai ales chestiunea emigrării evreilor. Polemistul răspunde unui ziarist care a anunțat niște „revelații senzationale” că sioniștii au adunat șekel și „suma nu se știe unde și cum a dispărut.” Rodion afirmă că herzlanii au privit cu simpatie și cu interes o formă anumită de emigrare—acea care are de țintă a face din evreul proletar un muncitor de pământ, pe pământul său propriu. Ei au privit însă cu întristare cealaltă formă—cea mai comună—a emigrărilor, având de urmăre fatală proletarizarea apropiată a muncitorilor evrei în alte centre mari, unde-i atrage, momentan, un gând oarecare de libertate socială. Numai acei cari nu au nici o noțiune despre sionism sau acei cari cu intențiuie schimbă doctrina lui cu eretici sau imaginații, pot a-

tribui mișcării sioniste faptul marilor emigrări de astăzi.

Pe masa marelui cântăreț se află volumul „Din memoriile regelui Carol I” Traducătorul operei lui Carmen Sylva se uită la carte regească trăgând cu creion părțile referitoare la chestiunea evreiască.

Ușa se deschide. Vre-o 8 femei din Târgul-Cucului și Podul Roș își fac apariție cu odraslele lor, îndreptându-se către vaccinatorul Steurman, care are limfă proaspătă, garantată de Institutul vaccinogen din București, cerându-i ca să facă operațiunile necesare scumpilor lor copii. Medicul Soc. Fraterne din Păcurari le face pe plac. Era Rosch-Chodosch !

Un băiat dela tipografia Dacia (P. Iliescu & D. Grossu) aduce interviewul lui Caragiale pentru corectură. Ziaristul dela Iași se uită la proza autorului „Noaptea furtunoasă” și se oprește mult la fraza „mie nu mi-a putut intra niciodată în cap ura de rasă, dar observ aceia ce se petrece la noi și văd unde am ajunge. Ura contra evreilor e la noi foarte mare, și acolo unde e ură nu mai poți cere logică și rațiune. Nu vezi ce căutare au la noi gazetele antisemite, cu toate că fac un antisemitism absolut usurat, de declamație, nu de desbatere, antisemitism de temperament nu de judecată

și convingere. Eu unul nu le cetesc decât rar dela o vreme, tocmai pentrucă le ceteam des la început, pentrucă nemic nu mă obosește mai mult deeaț declaratiile gratuite."

Rădicând capul, d-rul Steuerman observă pe profesorul de limbă germană Hellmann dela școala Junimea No. 1: „D-le Director, încep examenele. Am venit să întreb dacă ați aranjat cu comisiunea. «Totul e 'n regulă», răspunde couducătorul școalei din strada Sărărie.

„Un accident de tramvai la abator, d-le doctor. Veniți repede. Trăsura vă așteaptă”, afirma tare comisarul Leonida care intrat grăbit în cancelaria medicului. D-rul Steuerman părăsește odaia sa de cărți, urcându-se în trăsură. Era medicul al Allgemeine Elektricitäts Gesellschaft din Berlin!

Când s'a întors, el găsește pe masă gazetele El desface repede „Neue Freie Presse”. Scrășneșe din dinți, strângе pumnii, citește: „Toți membrii prezenți ai consiliului comunal vienez își exprimă adâncile lor regretă că „Männer-Gesang-Verein” întrebuințează sederea sa la Paris pentru a aduce omagiu său poetului evreu Heine, a cărui statuie a fost refuzată de toate orașele germane și declară că această manifestație nu exprimă sentimentele populației din Viena.”

Rodion se uită cu compătimire la tabloul cel mare: portretul lui Heine, care e atârnat pe părte și o lacrimă îl lucește în ochi.

E ora mesei! Mamă aduce discipolului lui Aesculap farfurie cu mâncare. „Mânâncă, și odihnește-te puțin. Ești obosit.” Doctorul Steuerman zâmbește. El obosit? Cuvântul oboseală nu e de loc.. steuermanist.

După masă își aduce aminte că ziaristul Max Káufman-Dan i-a povestit de un articol apărut în „Epoca” (No. 169), iscălit, de neofitul Constantin Șăineanu prin care desminte toate afirmațiunile susținute de Alianța Israelită prin apelul care l-a lansat. Zice că evrei dacă nu se bucură de drepturile cetățenești e că nu vor să le aibă. Inceteze de a fi evrei și porțile le sănt deschise în fiecare țară evrei au soarta pe care o merită.

Blândul Rodion apucă condeiul și scrise:

Lui Marin

Eu nu pricep - și mi-i necaz
Un lucru: dragă Constantin,
Cine a putut alege fin
Pe un gros, ca tine, de obraz.

Ușa se deschise brusc. Un om înalt, cu o infățișare simpatică apare. Era Ronetti Roman. Puternicul poet a lui Radu fiind

la Iași a venit să vază pe D-rul Steuerman, Cel din urmă povestește lui Roman cum mișcătorul „Adio“, pe care l-a pus în „Antologie“, a devenit actuală, și că numărul evreilor—după lista ziarului „Patriotul“—cari vor fi expulzați, e de 50.

Rodion își exprimă uimirea pentru cele câteva cuvinte antisioniste cari le-a notat pe „Judenstat“ a lui Herzl, *Maise Roman* de altă dată.

II

Care este după părerea Dv., cauza emigrării evreilor? întrebă Dr. Steuerman.

— Am citit multe răspunsuri la această întrebare. Oameni chemați și nechemați și-au spus părerra și într'o afacere, unde toate s'au făcut pe dos, era firesc ca tocmai cei nechemați să se apropie mai mult de adevăr. În genere, se dau, pe lângă alte cauze secundare, două cauze principale: Currentul antisemit înăsprit și mai ales mizeria. Antisemitism și mizerie! Dar acum zece douăzeci de ani nu există acelaș antisemitism? Ce s'a schimbat de atunci? Câte gazeze și-au făut din antisemitism un negoț special, pentru un public amator de astfel de marfă și strigă în gura mare ceiace mai toți, cu foarte puține excepții, gândesc și

au gândit în totdeauna pe ascuns, ceiace toate gazetele au scris în stil mai moderat de zecimi de ani, ceiace s'a spus în parlamentul românesc de câte ori a fost vorba de evrei. De gălăgia de iarmaroc, al acestor gazete se spară și fug dar evrei? Sî mizeria! Acum zece douăzeci de ani n'a fost destulă mizerie în centrele orașelor din Moldova? Dece n'au fugit atuncea?

„Și apoi, după câte am citit și mi s'a spus de oameni vrednici de credință nu sănăt numai cei mizeri și lipsiți de mijloace de trai, cari se duc, sau sănăt gata să se ducă. Evrei, cu dare de mână, negustori, comisioneri, agenți, întreprinzători de tot felul, își lichidează afacerile. Meșteșugarii bine situați, cari au ocupat câte 30-40 de calfe și ucenici, își închid atelierele și părăsesc țara. Ce-i mână pe aceștia? Cu antisemitismul au fost deprinși, mizeria nu-i alungă. De ce nu aşteaptă ei trecerea crizei? De ce pleacă și de aicea unde s'a născut și au crescut, unde au rude și prietini și unde au luptat toată viață, pentru a'și creia un cerc de activitate, și se duc în țări cu limbi necunoscute, unde vor fi cu adevărat străini și vor trebui să înceapă din nou lupta pentru viață?!

„Nu! De gălăgia antisemita prezentă și de mizeria prezentă evreii n'ar fugi, ar aş-

tepta în liniște vremuri mai bune precum au așteptat în totdeauna. Adevărata cauză a emigrării evreilor din România este că s'a ucis nădejdea în înima acestor oameni. Omul nu trăește în prezent, ci totdeauna în viitor. Ia-i viitorul și omul va fi nenorocit, oricum ar fi prezentul. Și din tot complexul de manifestări legislative, sociale și economice s'a scoborât până în masele adânci ale evreimil convinerea că nu mai pot spera aici nimic dela nimeni, în nici o privință, nici pentru ei, nici pentru copiii lor. Pleacă deci în lumea largă în căutarea unui colț de pământ, unde le va înflori și lor speranța, unde muncind cinstit vor putea să ajungă la ceva, și dacă nu vor ajunge ei, să ajungă copiii lor.

— Și credeți că vor ajunge?

— Unii da, alții ba. Dar nu e vorba de ceeace cred eu. Ceeace-i mâna, e că ei cred și dacă mulți din ei vor mori, fără să li se fi împlinit visul, vor fi trăind sperând.

— Permiteți-mi încă o întrebare. Pentru țară emigrările astea sănt un bine sau un rău?

— Și întrebarea asta, în aceeași formă a fost pusă la mulți, și lăsându-ls se oamenilor alegerea între bine și rău, fiecare și-a ales după pofta înimii. Între aceia cari au răspuns că emigrarea evreilor e un bun pen-

tru țară se află, lucru interesant și caracteristic, un domn foarte important președinte al unei camere de comerț, tot așa de importantă, prin urmare o autoritate recunoscută în materii economice. Acest domn găsește că plecarea din țară a meseriașilor evrei e un bine, fiindcă locurile, lăsate libere, se vor ocupa de români. Părerea aceasta e foarte patriotică, are numai un cursur. Locul unui meșteșugar nu se ocupă așa de lesne ca locul unui președinte la o cameră de comerț. Unui meșteșugar i se cer, din păcate, să înțeleagă într'adevăr ceva. În afaceri de patriotism, fiind foarte greu a da dovezi pozitive prin muncă, inteligență și jertfă, lumea la noi s'a deprins a se mulțumi cu dovezi negative. Cu cât oropsește cineva mai mult tot ce este sau ce poreclește străin, cu atât mai mult trece drept mare iubitor a tot ce este românesc. În afacerile practice ale meșteșugarilor, dovezile negative nu încap. Poate să dovedească cineva cât vrea că nu știe nimic din croitorie, asta nu e de ajuns pentru că lumea să'l ia drept muzicant. I se zice: Cântă omule, ca să te cred. Alții găsesc că emigrarea e un rău. Au și ei motive. Gazete pentru cari, până mai dăunăzi, evreii din țară se compuneau numai din trei categorii deopotrivă recomandate: cămătari, ne-

gustori frauduloși și crâșmari otrăvitori ai populației rurale—la distanță, firește, fiindcă la țară n'au voe să șadă—aceste gazete au descoperit deodată încă o categorie de evrei nouți, meseriașii și, minune, evrei folositori. Și regretă că tocmai aceste elemente evreesci, singurele folositoare, se hotărăsc a părăsi țara. Alte gazete, mai patriotice, nu regretă faptul în sine al plecării evreilor. Nu, ducă-se pe pustii. Ele găsesc totuși că plecarea lor e un rău, fiindcă golul lăsat de evrei ar putea fi ocupat de nemți și unguri, cu cari, mai târziu, când români vor fi învățat meserii, va fi mai greu de luptă economică decât cu evreii.

„Pentru mine chestia stă astfel. Faptul că opt-nouă mii de oameni—nu cred să fie până acum mai mulți—pleacă din țară, e în sine indiferent. Prin cine vor fi înlocuiri, dacă vor fi înlocuiri, lucrul nu e de loc așa de sigur, e iar indiferent. Și dacă pe lângă cei vre-o două sute de mii de adevarăți streini, cari lucrează azi în țară, măringind avuția ei, vor mai veni alte câteva mii pentru a înlocui pe evreii cari pleacă, nici asta n'ar fi o nenorocire. Nu vor mânca țara. Vor crea valori, vor trăi, și altii vor trăi pe lângă ei și lucrul mâinilor lor să fie bine cuvântat.

«Eu mi-am pus un alt șir de întrebări.

De ce e lumea neliniștită din pricina emigrării evreilor? Cum de nu se bucură toți că scapă însfărășit de acei cari au fost pri-viți ca dușmani, ca piedică principală a desvoltării economice a românilor? Dacă în Moldova ar fi fost o epidemie și ar fi murit câteva mii de evrei, neliniștea ar fi fost aceeași? S-ar fi discutat prin cine vor fi înlocuiri? De ce se dă acestei neliniști motive netemeinice, ca teamă de discredit în străinătate? Cine are nevoie în străinătate de informații despre starea economică din țară, nu găsește mijloace să le aibă cât de exacte? Se pare că toată lumea simte, fără a-și dea seamă lămurit, că nu emigrarea în sine este lucrul important. Ci că plecarea evreilor este un simptom al unei stări anomală, cu atât mai neliniștită, cu cât nimeni nu pare a-i cunoaște firea. Și aşa și este. Răul pentru țară nu este că pierde mii de locuitori folositori, ci răul cel mare și în mare parte ireparabil, este că într-o țară, care ar putea hrăni lesne de trei ori atâtia locuitori, spiritul public este astfel că o parte din copiii acestel țări, oameni harnici, trezi, economi și linșiști, sănătălii a lăsat în mână tolalugul de drum și a porni în căutarea unei patrii noi. În viață socială a unui popor nu există fenomene rezlete. Emigrările sănătăți o parte mică dintr'un

complex întreg de fenomene sociale. Așa, pentru a nu pomeni decât pe cele principale : slăbirea puterii economice ; credința țăranului că guvernul e dator să-l dea pământ ; lipsa de spirit de economie și de inițiativă ; lipsa de autoritate în clasele de sus și lipsa de respect în clasele de jos ; desfrâul vorbei în presă ; scepticismul ; stagnația completă în literatură și artă ; sleirea pământului și neputința începiturilor industriale de a prograda ; degenerarea frumoaselor rase de vite și boalele molipsitoare și endemice cari degenereză și degradează tot mai mult frumoasa rasă de oameni ; naționalismul brașovianesc, antisemitismul, mizeria, emigrările—toate astea sunt legate între ele și isvorăsc dintr-o singură sorginte, din spiritul public, cum să a desvoltat în România în a doua jumătate, și mai ales în sfertul cel din urmă al secolului al nouăsprezecelea.

— Spuneați mai înainte că emigranții pleacă în căutarea unei patrii noi. Nu credeți că patria firească a evreilor ar fi Palestina ?

— O nu, nici de cum ! Eu cred că patria firească a fiecărui om, prin urmare și a evreului, este pământul pe care să născut, de care'l leagă limba vorbită pe acel pământ, rudenii, interese materiale și inte-

telecuale, de care'l leagă, printr'un cuvânt inima și mintea. Redeșteptarea Palestinei în capul evreilor e, după mine, ceva artificial.

— Care e dar părerea D-v despre Sionism ?

— Înainte de toate nu văd posibilitatea ca această idee să se realizeze vreodată. Această răspuns ar putea fi deajuns. Dar punându-mă chiar pe terenul sioniștilor și presupunând că ideea ar fi realizabilă, tot nu văd ce influență ar putea să aibă realizarea ideei sioniste asupra rezolvirii chestiei evreești din lumea întreagă. Căci, în cazul cel mai bun posibil, să ar purtea scurge în fiecare an în Palestina cel mult un număr de evrei din toată lumea, egal cu numărul care rezultă în fiecare an din prisoșul nașterilor asupra morților la evrei din toată lumea. Pentru un săr de ani, nu pentru totdeauna, să ar câștiga dar numai atât, că numărul evreilor între popoare n-ar crește ar rămâne staționar. Prin urmare nici situația lor nu s-ar schimba, îndată însă ce sionismul nu contribue la rezolvarea chestiei evrești, devine o întreprindere de colonizare și atunci prefer colonizările în apus, colonizărilor din răsărit.“

Aci se sfârșește interviewul.

E R A T A

Scris

pag. 14 genundi
 " 14 Nelhaim
 " 14 Ghertin
 " 16 Moranii
 " 45 Sanfeld Tensen
 " 57 încet, încet
 " 61 Leo
 " 71 Emanuel

In loc de

Gerundi
 Nedorim
 Ghitin
 Maranii
 Sanfel lensen
 rar, rar
 Leon
 Immanuel

S U M A R U L

Răspuns d-lui A. C. Cuza : Col-Nidre
 A. Vlahuță și evreii
 Incidente la Vlahuță
 Patru generațiuni
 Evreii în constituția Moldovei din 1822
 Primul pacificator
 Dr. A. Steuerman
 Spiritul evreului : După S. Bernfeld
 „Omul de prisos“
 Rabin A. Taubes : Omul și opera
 O nouă operă a lui Delitzsch
 Ronetti Roman și Dr. Steuerman.